

ОТЕГЕН АЙЖАНОВ

БАЛЫҚШЫ
ЖГИТ

ГУРРИНГЛЕР

ҚАРАҚАЛПАҚ МАМЛЕКЕТ БАСПАСЫ
НОКИС—1954

БАЛЫҚШЫ ЖГИТ

Аспан көп-көмбек болып Аралдың қара көкшіл тенгизін шмылдыктай төбеден жауып тұр. Бұйра толқынлы тенгиздің устінде хаулирип, суық самал еседі.

Толқынлар самалменен айқасып, ысылдап, шауылдап сес шғара баслайды, ашулы толқынды самал алдына салып қуып жағаға апарып урады. Усы толқын қыр жағада тұрған сейнердің¹ шайқап бесиктей тербетеді. Якорь шынжырының сесті менен судың шауылдысы қулақты жарады, ұзақта жол тартып жүрген катерлердің даусыменен комбинаттың гудогы көп-көмбек аспанға көтеріліп, көп жерден сесті қулаққа шалынады.

Сейнер кеме, катерлер тенгиздің устинен жол салып, суды ииримлетеді, тыш тенгиз мсалы глемдей тоселип жатсада, бұйра толқын аспанға шапшып, кеулге алле қандай қорқыныш сезимін пайда етеді.

Адамлардың дауслары кеулли ҳамь жгерли шғады. Олардың ислеген ислери қзыклы болып корине береді. Сейнердің даусыменен жарысқандай, арасында шадлы жгитлердің кулкили қауазлары шғады.

¹ Сейнер—балық аулайтуғын моторлы кеме.

Журуге таярланып турған сейнердинг полубасында арман-берман жуырып журген балықшылардын булшык етлери, озлерининг батыр кушлерин далиллеп беретугын, гайрат жгерин корсетип турады.

Хауа таза. Аспан барган сайын ашыла берди, қахарман адамлардынг минет жгери артып, козингди қзықтырады. Оларға қарау қзықлы хамь кеулли. Тенгиздинг салқын және таза хауасы мурнынгды жарады, окпенгди толтырып, бойынга даридей снгеди.

Тенгиздинг устинен тынышлық, рахат пайда болгандай сезиле баслайды, музыка даусына усаган харь турли куслардынг сести айрықша шып туралы. Мне олар ушып жетуге таяр турган тынышлық куслары, тенгиздинг толқыннын қанатыменен кесип отип, суды шапатлайды-да жылдырымдай тенгизге бойын таслап, атылган оқтай аспанға қайта ушады.

Мне, шыс жактағы тенгиз жанып баратыргандай қып-қызыл мақпал тусине боленди. Бир болек отта жатқан полат сияқлы аспан жиеги қзарып кетє берди. Тенгиз устинен жалын лапылдап жанып келмекте. Буйра толқыннын арасында ок жлан сияқлы иренглеген сзық коринеди, тенгиз суы тауланып, букленуименен сол қзылоттынг жалынынан ларзем алгандай озининг тусин озгертип жберди.

Бир топ сарғыш қамыстынг устинен иегин артып қуяш коринди. Бул қуяштынг нуры еркин бахытлы минетпенен байланыс жасагандай саскеликтинг мол жарығын алемге тусирди. Усы жақты нур жағада турган сейнердинг

айнасына еркин тусип, онынг гумистен тоқылган глемшедей палубасын нурменен жапты.

I

Жағада турған қос ернекли сейнер дунгкилдеп даусын шғарудан, айнала догерегин қоршап алған толқынға айбат етип, оны бир қанша майда болеклерге болип, жағаны бжылдаған ақ кобиклерге болеп, браздан сонг ходқа кетти Усыдан кенн, тенгизди пшакша тлип, алдына қарай патленип журе баслады. Ал, тенгиз болса демин ишине тартып сейнерди ауданлатып оны снағысы келгендей тенгселтип қояды. Куш снасып киятырғандай екеуиде бир-брине треседи. Сейнер алға умтылуменен болды.

Кормда¹ турған адам алдына қарап су астынынг картасын ядына тусирип киятыр. Мне карашаланг...енди такырлық.. жоқ,.. қалынг буйра шалангнынг устинен сейнер журип отти.

Балықшыларға, тенгиз срын бергиси келмегендей аударылып тон кериледи, гейде тенгселип барып тоселген кииздей жайылады, кеин ойлып, бар кушименен ишин озине тартады. Сол уақытта сейнер ойға тусип кеткендей болады. Майла, ири толқын ернегине урып, палубадан томен сырғылып тускен су жанған қарағай ағаштай штыр штыр етеди

Сейнер каншелли ауданглағанменен рульде турған жас жгитте қаулығу белгиси сезилмей-

¹ Корм—Сейнердинг арткы жағы.

ди. Ол компасқа унгилип бахытты онға га солға дузеп отыра берди. Оның кунге куй-ип пискен бети хамь мойынлары тенгизге уй-ренген адетин корсетип тургандай. Акыл-ойы, теренг тенгиздинг срын табуға беймленип, ғайратлы колының ҳарбир саусағынан оның жгерли экени айкын коринетуғын еди. Плашы-на тонған суғада қарамай Аймурат сейнери-менен тенгизди қақ ортасынан болип зытқы-тып киятыр. Ол ҳарь уақыг бир нарсени ан-лағандай болып жүреди, ал сейнери усы катгы журисименен басқалардан айрыкша корер козге ертерек тусетуғын еди.

Еле шабактынг сезиги коринбейди. Корм-да турған адамның деми ксылып тақаты бо-лынгқырамай Аймуратқа бир нарсе дегиси келип еди, брак самал оның бойын билеп жанга аякланған баладай қалтылатып қояды. Усығанда итибар бермей ми айланғандай бо-лып рульдинг қасына келди-де созь баслады.

— Демек журе беремиз ғой?

— Журе беремиз,— деди Аймурат жай даусыменен—еледе бес-алты километр журуге тнислимиз. Бугин шабақ услауға мумкинши-лик бар. Айтпақшы, сен бизге балықта куырып берерсенг Сейтбек.

— Берермен-ау. Брак, самал каттырак... деди-де созининг изин айтбай токтатты. Оның коркып турғанлығын Аймуратта сезген сияклы.

— Ой, созинг бар болсын Сейтбек коркып турғанынғба?—деп кулди, Аймурат рулин саль онға таман бурынгқырап. Сорауы жуап-сыз қалсада оған мна рульда турған жасжгит итибар бережақта емес, коркажақта емес.

Аймурат тенгизди жасынан жақсы коретуғын еди, санаулы саррас 10 жылдан бери балықшылық промослы артелнинг ғайратлы ағзасы. Оның шексиз алып ушқан кеулименен жүрек сры бир туйилип, кустан-да тез ҳарекетте аспанды шарықлар еди. Озининг суйетуғын ана тенгизин бирде адамның жабирлеп сойлегенин тлемейди. Мне ол озь жолдасы Сейтбектинг тенгизге жақсы уйрене алмай қорқып турғанына ызасы келди.

Тенгизден Аймурат харуақыт озине раҳат табатуғын еди. Оның жүреги саль ызаланса, тнық суды, ҳаулирген толқынды корип кустай канат қағатуғын еди. Шарқ урған жалынлы жүреги аспан менен қол усласқандай сезимин билдирип, кийншылық пенен ызалы кайғы ҳасретти-де умыттырып жберетуғын еди. Барьҳама таза су оған ҳурметпенен қарап турғандай сезиледи, ол сол судан озининг қуанышлы хамь бахытлы омири ушын пайда келтирип киятыр.

Аймурат жолдасының созине итибар бергиси келмей, сейнерди алыс жолға гозлегендей басын нағыз самалға қарсы турылап, рулин беккем услады. Бунысы озь ойымды ҳешкимде буза алмайды дегени еди.

Жолдасы Сейтбек оған жан туршиктиргендей жмиып қарады да:

— Олимге баратырмыз,—деди дауслап. Аймурат шоршып кетти.

— Сейтбек! Орнынга барып тур!—деп дауслады ол.—Сен маған командир емессенг мақсетимди бузба. Бизге данғқ хамь бахыт бар деймен! Кормға!....

Брак, ол рульди калай айналдырғанында сезбей қалды, хаттеки мна жгиттинг харь созди бир айтып басын қатырып турғанына жаны куйип псе берди. Енди не ислеу керек екенінде билмей тур.

Аймурат ашуланып және ауелги айтқан созининг изине мналарды жалғап айтты.

— Сейтбек еситтингбе? Иркинш жасама деймен. Бул жумыс деген. Балык аулау, тенгиз жаны, алда болу—корқынышты елестирмеу ҳамь оны женгу керек екенни айтады. Корерсенг азырак уақыттан кеин даулда пасейеди. Сейтбек жуап бермеди.

Сейнер котерилип басылып тенгиз бетинде толкынға еркелегендей зытқып киятыр. Бирнеше минутқа денн толкынның ишине крип, кеин су бетине және қалқып шықты. Ауелги Сейтбектинг жуап бермей ундемей кояғойғаны, бул оның қасарысып турғанының белгиси еди. Ол қанша қасарысканыменен болыпатырма, командир айтқанын ислетпейде қоймайлы.

— Гаярла!— деп команда берди Аймурат. Кормдағыларға қашан ақ тусиникли еди. Сонлықтан жлымды суға жбере баслады. Тенгиздинг қушағына кирген жлым созылып теренг тенгиздинг тубине қарап батып кетти.

Аймурат пухталық етип:

— Абайланглар, торды жыртып алманглар,— деди.

Аймурат усы уақытта рульди жай бурап қойды-да бугилип нилген ссйнерди озь бақтына қарап турылап отырды.

Машина бир қалпте тенгселип, патин жаз-

дырмай журп тур. Ишине су кирмеу ушын бортты брезентпенен жауып қойды, тек болғаны палуба устин су жуып шайып қайтадан тенгизге шауылдай баслағанда, Аймурат рульди онға таман айналдырып турды. Бул самал сейнерди ыққа қуып кетпесин деген пухталығы еди.

Жлымның қалқылары бресе батып, бресе коринип турды. Устине байланған бочка қулаш урып жузген адамдай толқынды шаппатлайды. Аймурат зени қойып жлымның суға тусунн козден откерип еди. Енди, келуин карап тур. Бир қалипте журген сейнердинг журиси кеулине унағандай болды.

Бул гуз айының иши болатуғын еди. Су суып ойламаған жерден самалда ғазабын тге баслады, қолды суык қариды, бетти самал жалайды. Аймурат баринде елестирмейди, озь исине жгерли рухларменен талапланып кристи. Қайтсе те балық услау керек. Мне бирқанша жузцентнер мамлекетлик балық аулау планы оның мойнында турыпты. Сол ушын абройды колынан жбергиси келмейди. Копке журин жарқын етип корсетуди ойлайды. Мне усындай патриотларды жазушы-да жазғысы келеди.

Брак. Аймуратты жас балықшы жгит Сейтбек қорқақлық етип албырата бермекши болады. Ойгкени ол тенгиздинг теренг срын аз блп, аз тусинетуғын еди. Ол ояқ-буяғы 3 айдан бери ғана сейнерде ислейди.

— Бочка!¹—деген даус шықты.

¹ Бочка—жлымның устинде бочка болады. Бул шонтай торға балықтың киргенин бир-бүше жақынлағаны менен сездирип турады.

Аймурат зеин қойып бочкаға карады. Ол бирте-бирте еки арасын жақынлатып, бир қуаныш сезимин жүрекке билдиргендей болды. Буну анық корген жгит, кокрегин кернеген қуаныш срын қалай болса солай айтып жберди.

— Кута жақсы жгитлер! Бахыт қонайын деп тур. Бул женгис!..

Сейнердинг даусы пасейе баслады, журиси астахырын суды толқынлатып барып тоқтады. Аймурат жлымды тартып алуға буйрық берди. Кормдағы котергишпенен жлым тартылды. Қапелимде тордан бирканша жузлеген балықлар ойнап шықты. Тулаған ирими глемнинг нағышындай из салады.

Жлымдағы балықлардың бари сузип алынып, триумге салынды. Аймурат оннан кеинде сейнерди иркпей және алдына қарай жургизе баслады.

Сейтбек сейнер журуден-ақ алдыңғы люк-тинг¹ ишине крип тортъ шабақты қыршыды. Жақсылап ишки шоғалын алып таслады-да табаға май қуйып жберди. Люк ишинен бжылдаған майдың ииси анққып кетти. Ол шабақлардың 4 – 5 жеринен кесип майда дуз септиде табаға салып жақсылап қуырды.

Қзарып, псип шыққан шабақларды олар жиналып отырып, булка нанменен жей баслады. Аймурат уылдырықлы шабақтынг ткенлерин бир жерге ажратып қойды-да суйсинип жеди. Оған Сейтбек ызаланғандай болып қарады. Ойткени, ол аллеқандай болар екен, ба-

¹ Люк – Сейнердинг алдыңғы бетиндеги кишкене жай.

сым айналмаса болар еди дегендей қорқынышта отыр еди.

— Қорқасанг-ба?—деп сорады Айтмурат. Сейтбек илла деп аузын ашпады.

— Сум бала,—деди Аймурат ауелги созининг изин дауам етип—минетсиз нан табу, ол бреуге жала жауып алған дуньяменен бара-бар. Еситтингбе?

— Еситтим Аймурат. Брақ, козсиз ислеген исингизди мойынлауынгызга-да болады.

Аймурат онынг бул созине кулип жберди. Бул кулкиси мойынлағаны емес, озин „козсиз“ деп Сейтбектинг такқан айыбына танғалғаны еди.

— Миинг айналдыма?

— Жатайыншы!—деди Сейтбек маниссиз.

— Жоқ,—деди Аймурат оған ақылын айтқысы келип—оннан сайын истен шығып қаласанг, ал журь таза қауада дем алайық!

Олар палуба устине шықты, ернек темирди услап Сейтбек киятыр. Бет алды солғын тартынғқырады, ара-тура ащы пиязды басы айналғанлықтан искеп-те қояды.

— Инске сум бала,—деди Аймурат озь орнынан тура берип.

Аймурат рульди қайта айналдырып сейнерди солға бурды. Бақты елеме алға журу. Тенгиздинг суы қайтадан қаулире баслады. Аймураттынг бугинги ойы тек ғана, қалып турған кварталлық балық аулау планын СССР Конституция кунине орынлап рапорт беру ҳаққында болды. Мумкин усындай жгерменен ислейберсенг орынлапта қалар единг. Орынласанг ол кандай хурмет десенгши! Уллы бай-

рам кунин женгиспенен қарсы алу, ол адам омирининг қуанышы емеспе? „Ауа солай“, деп Аймурат озининг сауалына ози қысқа жуап берди.

Сейнер шайқалып және тенгселип ғана қоймай, балықшыларды да қалтылдата берди. Самал озь кушине минди. Брақ, кайтседе жлым салынуға тиисли ели. Аймураттынг усы ойлаған ойындай болыпта шықты Жлым устиустине салына баслады. Мне, олар сол кунин услаған шабақпенен сазанын приемға берипте улгерди.

Усы кишкене қоркынышлы болмаған ҳадиседен кейин кушли ескен самалменен айқасқан сейнер толқынның устинде бирқанша болеклерге болинген из салып. пшактай тлип, озь орны, жағаға келип токтады.

Усы уақытта балықшы жгитимиз Аймурат: тенгиздинг қак-қак болинген толқынлары менен тум тустан сес шарған шауылдысы туралы ядында қалдырғандай қоркынышлы хешнарсе таппады.

2.

Аймураттынг жыллық балық аулау планына тек ғана 15 центнер балық кемкелди. Мне бугин 4-декабрь. Коптен бери куткен және асығып жеткен байрам алды. Ертенг байрам, салтанатлы кун басланады. Колхоздың клубларыменен мектеп ишлерин безеп таярлық корилуде. Ане, еки келиншек қолтықласып магазинге де баратыр. Оның изинде бирқанша жаслар концерт залына қарай ырғалысып кия-

тыр. Аул арасы байрам таярлығына толық крискен. Жайлардың морыларынан бурқыраған қою тутин шғады. Аллеқандай ауқатлар таярланыпатырған екен деген сезим келеди.

Бариненде енг қуанышлы нарсе, Аймураттың планын орынлап, жузи жайнап кеулли байрамлауында болып тур.

Бугин азанда самал қатты турды. Диспетчерлер метеорологияның корсетуи бойынша 4—5 балл даул болады, тенгиздинг ксым куши кобейеди. Муздың қатып калу хаупи бар деген сезимди қоса хабарлады.

Брак, Аймурат сейнерди бул корсетпелерге қарамастан тенгизге алып шғуға буйрық берди. Сейтбек мойынтаулық етип еди, оған: „Қалабер!“ дегендей созь айтқан сонг оныңда ары келип, жолдасларынан болинип қалғысы келмей, сейнерге мнуменен болды. Изи неге акелип соғатуғынына кози жеткен емес.

Кун суык. Ызылдаған самал қолды қалтыратып, бетти тонгдырады, суды сқырлатып палубаға аяусыз урады.

Баяғыдай емес, хазир полубаустине тускен су муз болып тонга баслады, арман-берман жуырып журуде қиынға тусти. Аяғынғ тайып ушып тускендей боласанг. Қапталдағы ернек темирден услап журмесенг ушып тусуингеде гуман жок.

— Абайла, темирден услап журь!—деген Аймураттың даусы шықты. Сейтбек откир козименен оған адрайып қарадыда, озь наразлығын билдирди. Басқаларға буйтип караған жок.

— Крып аласанг Аймурат!

Оның бул сөзі Аймураттың ядына крип шыққан-да жоқ. Соның ушын компастың стрелкасына қарап рульди бақытқа қарай бұра баслады.

Орге шыққан сайын, жанеде қорқыныш, жанеде тартысу хаупи донип кетти. Бир толқын оркешленип уйилнип келдиде сейнерди озининг қушағына қатты қсып турды. Сағынып қалған сияқты, сол уақытта жер силкингендей, сейнер ушып кетти-де, кеин жане алға илгериледи. Уақты-уақты машинаның даусы болинип шғады. Срескен сумелек муз полубаданда бетер, еки жаклауға тонга баслады. Хауп астында қалған сейнер қиналғандай бола береди.

— Қрып аласанг,—деди Сейтбек екинши мартебе тонгкерилген толқынды колыменен корсетип.—Қрып аласанг дедимгой...

Аймурат озине айтылып турғанын дарьхал тусинди, брақ капелимде толқын пасейгендей болды. Бул албетте жақсы емес еди, ойткени суда муз ую пайда болып, киятырғаны сезилди. Усындай қиын жағдайда еплиликпенен сейнерди басқарған жгит:

— Ҳешнарседе етпейди,—деп дауслады жолдасына ол—жлымды тусиринглер! Кормда турғанлар бул буйрықты еки айттырмай жлымды суға тусирди. Аур толқын астында қалған жлымның қалқысыда коринбей шоге баслады. Аймурат аллеқайтер екен дегендей қарап, тгиллип турды. Козине жлымы-ла, қалқысыда коринбей жоғалып жане алыслап кетти. Айнымалы тенгиздинг даулы котерилди. Уйыскан иримтик муз шауылдап бузыла баслады, бая-

ғыдай асау толқын емес, брақ иримтик музды бузып, шауылдатып келген кши толқын болсада патли, устинде сейнер қустай қалқып журь. Усындайда мотор тоқтап қалмаса жақсы еди. Ойдағыдай, жоқ... мотор тоқтамады.

Аймурат жлымды шғаруға буйрык берди. Бул рет жлымменен бирге барлы-жоклы балықшының қазан балығы шықты. Бул албетте жарытпайды. Демек, еледе алға журингкиреп салу керек болды. Аймурат тенгиз картасына қарап балықтың еледе ортарақта болатуғынын билди.

Бир калиптен озгерис патке мнип, сейнер толқыныменен айқасып га устине шғып га астына тусип журе баслағанда, Сейтбекке және албыраушылық пайда болды.

— Апатка ушыраймыз. Қайту керек!—деп жалынды ол.

— Жоқ,—деп кесип айтты Аймурат. Оның тап усы бугин кози жеткендей планды орындайман деген ойы бар еди.

Аймурат асте ғана тенгселип киятырған сейнердинг даусына қосып Сейтбекке, омир, турмыс туралы оны қзықтыратуғын созлерди айтып қорқудан путкиллей гудерин уздируди ойлап еди, брақ оның бул ойын табият тосқынлығы бузып жбере берди.

Браз жургеннен кеин толқын кушейе баслады. Сейнер еркисиз куштен кетип балықшылардың миин айналдырды. Капелимде моторыда тоқтап қалды. Ане қорқыныш және тартысу жанга басланды. Аймуратқа ҳаулығы жанга ғана пайда болды. „Растан-ақ толқын қиратама? Бул недеген сумлық еди“ деп ойлады.

Моторист бирқанша минутқа мотор тоқтайтуғынлығын айтты. Машинаның ишин тазалауға туры келеди. Майдың журу жолларына муз тонга баслаганы туралы хабар берди.

Бирқанша минуттың ишинде қою булт тунерип, аспанды қаплап алды. Тунерген бултың назери, ҳаммениң зейнин озине аударгандай еди. Ойткени, усындай тунерип турганда жаун шашында болг беретугыны бар. Буны бариде бледи, бариде корген.

— Кеин қайту керек,—деп бақырды Сейтбек,—опасызлық ислединг, — деп зарланып-та қойды Аймуратқа.

— Шда, қоркпа!—деп дауслады Аймурат. Су полубаның устинс тусуден-ақ цемент болып сырғанап муз болып, қата баслады. Буны корген Сейтбекке нетурыс, не созь болсын жане албырай берди.

— Қайтамыз енди,—деди ол шдамсызлық етип,—қайтпасақ қурып кетемиз. Балашағаларда оннансонг бизге жоқ.

— Қоркпа,—деди Аймурат. Брақ, озининг усы кеинги бир ауз созин албырагандай сезименен айтқаны озине блинип турсада. ҳешкимге сездирмейин деп мартликке салып айтты жане рухын томен тусирмеу жағына шықты.

Ари-бери шаққан қймылдаған менен моторист тез бола қоймады. Толкын ашулы келип урып кеткенде, сейнер кустай ушып кетеди. Аударыла жазлагандай болады. Сол уақытта тонгкерилип, тусу хаупи тағы-да козге коринеди, тағы-да талас басланады.

— Кру ушын шықтың!—деди Сейтбек баягыданда бетер ызалы турименен.

Аймуратқа усы созь батып кетти, кокрегин қсып, кабырғасын қайыстырғандай киимиде аур болып кетти.

— Қайтемиз енди— алға дединг-де турдың. Ақ достымай,—деп зарлана баслады, Сейтбек. Бул рет асте айтты, ойында коне коймаспа деген пкири бар.

Сырғанақ муздың устименен Аймурат журип мотористке келди ҳамь оған жардемлести. Жардеми боска кеткен жок, машина озь калпине келди.

Азырак тныспадан кейн сейнер ходка кетти. оннан сонг дунгк-дунгк етти-де, журуге таярман дегендей қою тутинин бурқыратып шғарды.

Сейнердинг журегименен изге қайту Аймураттын ойында болмады. Онын ойында дейдкли козлеген жери бар. Мне соғанда даулменен тартысып және таласып келип қалды. Усы жерде тенгиз картасынын корсетуи бойынша балық болуға мумкин деген пкири, ойын тоқтатар емес. Озининг усы ойын кайтседе амелге асыру ушын жлымды сала баслады.

Тенгиз озгеше бир қубылма калпине келди. Толқын шапшып ырғиды, және наз етип еркелегендей болады. Мумкин сейнердинг кушине буйрығы жетпейтуғынын билген шғар. Жоқ олай емес еди. Және судынг уюы басланған еди, аур, салмақлы тенгиз демин ишине тартыпта қояды.

— Муз!— деген Сейтбектинг қатты даусы шықты. Созин Аймуратқа қарап айтты. Брақ, ол тынгламаған сонг Сейтбек шап етип Аймураттын рулине асылып ағажан кейн қайту

керек деп жалынды. Бул созде Аймураттың қулағына крип шықпады Соны сездима. Сейтбек және нағыз қорқактың ози болып қалды-да, жалына баслады.

-- Достым... муз... омир керек! Изге кайтайық. Мақул де? Апатқа ушырармыз ... қорқып калтырап баратырман. Ах, корқтым-ау!..

Ашуы ҳамь арланып ызасы келген Аймурат қолындағы рулин саль онгга қарап айналдырды-да, откир козименен Сейтбекке тикленип карады. Ахырында оның колын рульден жаздырып жберип, орнынга бар деп буйрык берди. Усы уакытта озин хешнарседен корқпайтуғын бир жаунгер деп билди. Соннан кейн жаунгердинг нағыз созинде айтты.

— Ахмак! Сендей адамларменен ислесу кийн. Жағаға шгудан куып жберемен-де, кайтып колатпайман, еситтингбе? Сен хурмет деген нарсени блесенгбе? Халк мапи дегенге тусинесенгбе? Омирдинг енг қзығы минет ету екенин блесенгбе? Тур жоғал, коринбе козиме!

Сейтбектинг бул созге ызасы келсин деп айтып еди, ойындағыдай болып шықты.

Сейнердинг журуи пасейген уакытта котергишпенен жлым шғарыла баслады. Ернекке тонгған муз скирлап жлым торды-да озине жакынлатпай турды. Шонтай балыкқа таурь-ак толы коринеди, сазанның куйрығы суды иримлете баслады. Аймурат Сейтбекке қарап турып жай ғана дауысыменен:

— Кординг-бе?—деп сорады.

— Кордим, — деп жуап берди Сейтбек шонтайдағы балыкты колы менен корсетип.

Сейнер уйирине қарай бет алған айғыр-

дай, стылып приемғада келип қалды. Жолжонекей қасына толқын жолатқан емес, ыққа қулаған сонг ышақтай кнып кетти.

Олар балықларын бере баслады. Насилка устине насилка котерилип, ақшабақтынг жарқыраған қабыршақлары шағыр тастай коринеди. Аспанды қою булт басып турған еди, капелимде бреу колыменен сермеп, бултларды ысырып жбергендей кун нурынынг мол жарығы тусти. Бунынг жакты саулеси кулимлегендей бирнеше насилкалардынг устине озь нурын токти.

Айнала догеректе бреу ысқырып турғандай, самалдынг ызылдысы еситиледи, полуба устинде пухталыкпенен журген Аймурат буны елегенде, еситкенде жоқ. Онынг ойы планда. Колы, котерип тарези устине қойған насилка менен банть.

Шилтерли жиптен тоқылған бесиши насилка тарези устине тартылыпатыр. Бул изиде емес, алдыда емес, орта есапқа креди. Олшен болған приемчик алдына алған узын ақ кагазға жазып болған сонг, триумге тогуге рухсат етти. Алтыншы насилка тарези устине койылуға тиисли екенин сезген приемчик бир бети есап цифрға толып қалған блокнотыннынг екынши бетин аударып жазуға колайласты. Приемчиктинг қасына келип, кетип журген Сейтбекте, озинше есаппап қояды. Умытып қалмайын деп счетқа салып қосып тур. Енг изинде қортындыласқан жалпы балық муғдары центнер есабы менен онлық қанадағы еки тастынг бригуименен бир-ақ шықты. Онлық

канадағы екі донггелек бір брине сарт ете қалғанда балық беріліп болынды.

— 20 центнер,—деді Сейтбек приемчиктен бұрын, Аймуратқа қарап. Ашулы жуап емес, кокрегинде бір сырдың туйини бар адам сияклы жуап берди. Қуанышы кеулинде жоқ емес сияклы сол қуанышын усы айтқан еки ауз созименен-ақ сездирип турғандай, кози тесип баратыр. Шынын айтқанда кеширим сорап айғқан сияқты.

Усыны еситкен Аймураттың қуанышы муздың астын геулеп жалаған дарьяның патли ағыслы суындай еди. Сол қуанышыменен Аймурат сейнерге мнипатырып:

— Уадеден шықтык. Брақ буған председа-
тель не дерекен? — дейберди озинше.

3.

Кешки саат 8. Колхоз клубы айрыкша безелген. Ане президиум ағзалары столдың қасында толып отыр. Уллы байрам хурметине пухталықпенен таярланған докладшы сойлеп тур. Дауысы бир калипте ҳаммеге анық еситиледи.

Доклад птип жайлы-жайына харьким тарқаса бергенде колхоз басқармасы Примбетовпенен парторг Серназаров Аймураттың команда составын председателдинг кабинетине шақырды. Неге екенни хешкимде билген емес. Предсесателдинг жузинде ашудың белгилери коринеди. Ажим тартқан ақкуба жузиндеги майда жирығы бир нарсени аяусыз айтқысы келгенни, сорамай-ақ сездирип тур.

Брак, оны ҳешким сезбейтуғын еди. Олар бир-брине карап отырды, оннан кеин парторг:

— Сизге хаупли кунлери тенгизге шгуға ким рухсат етти?—деп Аймураттан сорады. Бул сорау Аймуратка ерси болып коринди.

— Неси бар ақсақал,—деди Аймурат,— жағдай соны талап етти, демек тенгизге шықтым.

— Мумкин сиз,—деп салмақлы пшимменен сойледи председатель.—Адамларды крып аларсыз...

— Жоқ, деди жане Аймурат,—мен техникаға исендим.

— Рухсат керекпе? Ҳарким озь билгенименен кете берсин дегенди қайдан еситтинг?

— Демек мен, зиян иследимбе? Планымды орынладымғой...

— Дурыс. Планынгызды орынладынгыз,— деди Серназаров созге араласып,— орынлау керек еди. Брак, бизге адам баласы оннан-да қадирли. Есингдеме?

Аймурат озин беккем услап, тенгизде ушыраған табият тосқынлығын женггенине ишинен қуанып турсада, соныңменен бирге апатқа ушырап кала жазлағанына окинипте тур. Ойткени адам бласы партия менен хукиметимиздинг уакили болған мнау алдында турған парторг пенен председателге сондай қадирли екенин сезип, озин айыплы деп блип тур. Сойтседе Уллы байрам кунине мойнына алған миннетлемесин орынлап шғып, усы хадал минетининг дангққа жеткеретуғынын иштен сезип, келешегин ойлап, қуанып жане мапазды буннанда блай қыздырып жберуди

озининг уазипасы екенин сезип, ҳарбир минеткештинг бахты ушын жаралған партияның қудретли күшине ырза болып, озин тарбиялаған усы партияға миннетдар екенин билдиргиси келип, және Примбетов пенен Серназаров алдында айыбын мойынлап, кеширим сорауды ойлап, козин олардан алмай турып қалды. Аймурат председатель менен парторгтынг унатып отырғанында сездн. Брак, қалайынша озининг сезимин оларға билдиру жағына келгенде қиналынқырап турды-да, енди ерегисти қойып жай сойледн.

— Аксакаллар,—деди Аймурат Сейтбекке бир қарап қойып. Сол уақытга ядына оның толқыннан қорққаны тусип кетти.—Кешируингизди сораيمان, себеби мен сизден рухсатсыз кеттим. Брак менинг команда составым жаркын жүзбенеи жетискенликлерге жетисип келип отыр.

— Кута жақсы,—деп созип баслады Примбетов,—тенгиздинг тлин билгенсизлер бунынга рахмет! Брак, екннши козсиз болма? Козсизлик етип иске умгылу батырлык емес, буны ядынгда сақла!

Парторгтынг ойыда усыны айтуды макул деп тауып еди, брак оны Примбетовтынг озиде айтты. Екеуиде иштен Аймуратка ырза болып отырған болса, енди оған коммунист агзасының шын хурметин корсеткиси келип отырды. Сойтсе-де Серназаров елде сораулар берип, оларды шныктыруға хамь озь жолдаслары менен дос етип тарбиялайын деген ойменен:

— Қане, Сейтбек!—деди оны снамақшы

болып, оның қорқақ екенін бұрында есiткен едi.—Сиз айтынгызышы! Аймураттың бұл исине қалай деп баға берер екенсиз?

Сейтбекке бұл сорауды шешу қиынға түсiтi, ойткени, бұндай сорауды парторг бередi деп ойына алыпта отырған жоқ едi. Сойтсе-де ол озь келешегiн ойлап, марть болып Уатан алдында хадал журекпенен ислеудин бахыт екенiн блип, қуанып және шадлы қулимлеп:

— Жолдаслар,—деп баслады Сейтбек озининг созин, усы уақытта сойлегиште, сезгирде болып кеткен сияклы, колхозшылар алдында сойлеп турғандай қуанады.—Жолдас председателъ хамь парторг,—деп қайталады созин.—Бизлердинг табият тосқынлығы менен гурескенимиз рас. Брак, женгдик, женггендеде коп қиыншылықларға ушырадык. Еки қолымменен Аймураттың блегине асылып „аулға қайтайық“ деп жалындым. Хазир ойлап отырсам менинг бұл ҳарекетим надурыс екен. егерде соннан менинг усынысым болып аулға кайтқанымызда планды орынлай алмас едик. Бұл бир жағы, ал, екiнши жағына келсем; Аймурат жақсы истинг бетин ашты, бизлер кандай даул болсада балық аулай беремиз; кимде-ким ҳалад минет етер екен ол озь омирин суйген адам. Мен Аймуратты минетти. суйген адам деп танیمان.

„Қорқақ“ деген Сейтбектинг sozi Серназаров пенен Примбетовты танг қалдырды. Жане олардың кеули созинеде птип қалды.

— Жарайды,—деди Примбетов миығын тартып қуанып сойлеп орнынан ушып турды.

да.—Кане, сизлердинг қолларыңыздан алып қутлықлауға рұхсат етингизлер!

Мсалы, орақ балғадай болып олардың қоллары қуанышлы түрде айқасты.

Оннан кеин орынларына қайтадан отыра бергенде Аймурат:

— Жолдас председатель,—деди озь ойын билдиргиси келип,—партия менен совет ҳукимети алдында, жұмыс ислеуди озимнинг миннетли исим деп блемен. Соның менен бирге колхозымыздың экономика жағын буннан-да блай беккемлеу ушын, ғайрат салып ислеуге сизлердинг алдыңызда уадемди беремен хамь тағыда коп балық аулауға сизлерди исендиремен!

— Олай болса,—деди Серназаров Сейтбек пенен Аймуратка қарап,—сизлер балықшылар алдында озь миннетлемелерингизди айтып берсенгиз кута жақсы болар еди!

— Айтып беремиз!

— Оларды социалистлик жарысқа шақырамыз!

— Шақырамыз!—деп жгерли сойлеп турған еки жгиттинг даусы, жай ишин жангғыртып, бир топар адамның даусындай шғып турды.

— Жарайды,—деди председатель оларға ырза болып, оннан кеин қол саатына қарады,—саат он. Байрам алды вечерди баслайык, журинглер жолдаслар!

Балықшы жгиттинг миннеттеги дангқы, танг қаранғылығын жарып откен қуяштынг саулесиндей, тарамлана тусип, демде коп арасына тарап кетти.

1950-жыл, Қазақ Дарья—Мойнақ.

Қ У А Н Ы Ш

1.

Мне, маллардың жыллы және таза қорасы. Ызылзған қыстың самалы усы қора ишінде тұрып тыңгласаңг пасейгендей сезиледи. Бул қоралардың диуаллары берк. Устинен бир тамшыда жаун отпейди. Маллардың алдына исленген ахыр бар. Харь кунги желинген отлардың самтықлары алып тасланады. Былғанып жатқан патаслық қорада жоқ. Қора ишине аумастырылып таза кумлар тогиліп тұрылады. Мне қазирде қора иши құрғақ хамь таза қалпінде тосектей жуп-жумсақ болып тұр.

Кун бойы сапырылыпатырған сүть қазанлары жанға ғана тныш тапты. Лаген-шелек бариде илдирули, жалтырап тұр. Харь кунги жұмыстың қзығына қуанған Зибатул тана кундеги адети бойынша уршықтай уйрилип, тунь ишінде мал қораларды аралауға шықты.

Қараул Примбет тонын бақына буркеп қисайып кеткен еди, астына тоселген ку пшен майысып ортасынан еки сынды. Пшырлатып орнынан туралмай буйығып баратыр. Уақты-уақты қолындағы таяғын жерге урып қояды. Алле бреулерге етипатырған айбаты болуы керек. Кимге? Мумкин қора ишіндеги малларға шғар.

Бул уақта Зибатул жан-жағына кумарта коз тгип, кулақ салады. Усы қалпинде келин шекти көрген адам, басқа бир пкирде шғар депте ойлап қалар еди. Козлери оттай жанып, уйқысы шайдай ашық, масайрап тунь ишинде қоралардың аузын ашты. Зибатулдың бул кирген қорасына туатуғын снырлар байланатуғын еди. Ол қол лампошкасын жақты. Қора ишине жарық тусти. Едирейскен коленгкелерде бир мүйешке тғылды. Ынгқылдап жатқан шубар сныр Зибатулден рахат алғандай козин тгеди. Жануар пыснады, тургелди, жатты.

— Усы қараул, — деди Зибатул ашуланып, — хешнарсеге тусинбейди және билмейчи-де. Шубар сныр аздан сонг озь күшин жинады. Алдында аяғы қатпаған бузауы жиырылып жатты. Қора иши тышманды деп ойлаған Зибатулдың ойы хате болды. Және тенгбил-ала сныр тышсызлана баслады. Бресе турып, бресе жатады. Енди Зибатул қатты келуди ойлады. „Болмаса болмайды“ — деди ишинен караулға ашуланып. — Ай, караул жапынг барма? — деп бақыра баслады. Буйығып улгермеген Примбет жетип келди.

— Карағым усы снырлардың озлери де туады. Сенсизде маллар туа беретугын еди ғой — деди ол. Зибатул бузаудың мойнын сипап аяғын созыпатыр еди. Бузау еле қозғалмай жатыр. Аяғы дрилдеп уақты-уақты басын шайқап қояды.

Екинши снырды тудырып болғанда ғарры қарап келмей, Зибатулди созбененилип сойлеп тур.

— Ауа. Туа береди, — деди Зибатул. — Кси-

де адамгершилик қасиет болу керек! Сиырлар бузаулапатырғанда қайқайып жатасызлар. Адам гершилик қасиетлеринг қайда кеткен ози?

— Солай қарағым, — деди ғарры аяғын жерге тапылдатып, — алпыс жасқа келгенше сиыр бузаулатып коргеним жоқ, сонынг ушын қсылып, уялып қаламан. Сойтсемде бир ретке сизге комсклесе қояйын...

Ғарры сози исенимсиз кулкили болғаныменен Зибатулдинг сози тасирли келди. Усы созь тасир еттиме болмаса сиырлардынг бузауы қуанышлы болдыма? Еки жерден ғарры лампаны жағып жберди. Қора иши кундизгидей жарқырап, саулесин тогип тур, Қиналып куштен кеткен сиырлар рахатлана баслады. Бузаулары халсиз болсада басларын қылтитып жарык дуньяға шыққанына қуанысып жатты.

Зибатул бузауларды қараулға тапсырды. Аяғын жуып тарбия етуди сорады. Усынысын еки айттырмай қараул „мақул“ деп кетти. Лампа қорада жанып турды. Маллардынг гуйсеген даусы елде еситиледи. Зибатул мал қораларды бирқатар козден откерди. Елде уйине қайтқысы келмей журь. Далада алле бир жұмыс излегендей болып, қулагын тутып тынғалайды.

Аспанда ай жарқыраған саулесин жерге тогип тур. Жаудырасқан жулдызлар шағраяды. Кардынг бети қораға деин созылған. Ақ карды шиқылдатып басып бреу киятыр. „Алле ким екен“, деп ойлады Зибатул. Ол усыны ойлады-да қоранын алдында мелшиип тұрып қалды.

Зибагул Сталин атындағы колхоздың ферма басығы болып істейді. Биыл жасы 25-те. Ол енді бұрынғы кишкене қыз емес, жүзикке қас қойғандай қыпша беліде озине кұта жарасықлы. Екі бетининг алмасы, маржанда жарқырайды. орта бойлы, салмақлы және сезгир келиншек, фермада үш жылдан берлі істейді, ол колхоз малын барьғама озимдики, халктики деп ойлайды. Ойтбесе, бир нарсе-син ұмытқандай, болмаса озь малына зиян келетуғындай сезеди. Албетте бул жас келиншектің озь исине пухталығын корсетеди. Қыс айы келместен бұрын от-шоплер менен бирге жыллы мал қораларды таярлады. Туатуғын сиырлар болек қорада болу керек деген ұсыныс ҳақиқат Зибагулдики еди. Ол 30 градус суықта маллардың ауру болатуғынынада жақсы тусинеди. Соның ұшын ерте бастан жыллы қоралар таярлады. Мне хазир малларға суық тип аурған жоқ. Фермада мал отыда жеткиликли жиналып алынды.

Зибагулди ұш айлық малшаруашылық хызметкерлерин таярлайтуғын қысқа курске шақырған еди. „Мен кетсем, мна малларға озимдей қарайтуғын ким бар екен“ деп ойланды.

Қора алдында, ұсы ой устинде турғанында, қасына Периза кемпир келди. Бул келген озининг алпыс жасар енеси болады. Зибагулдинг күйеуи Атамурат, колхозда шопан болып істейді. Сол Атамурат шопанлықты жақсы іслеп журседе, Зибагулдинг оқуға кеткенин

хош жақтырмады. Ол кетсе озиде изине ернп кеткендей болады. Оның бул ойы болмай қалды да қазірше Зибагулдинг бир ози оқуға кетуге тинсли болды. Куйеуи ари бери Зибагулди алдап-арбап корип еди, кондире алмады Соған қатты қиналы , бетинен териде шығп кетти.

— Сен неге қиналасанг?—деди Зибагул куйеуине.—Окып келейинши?—деп шамаданға таза киимлерин ретлестирип, сала берди. Сонда куйеуи оған:

— Пай-пай,—деди жактырмай,—шайы кой-легингди-де қалдырма. Сендей хатынлар ол жақта аз шғар, кошеге айтеуир таза киинип шғарсанг.... Созь маниси аур, изи туйық қызғаншаклық Атамураттынг кеулин қияға суйреди. Зибагул озинше ойлап. „мнанынг гуманланғысы келди ғой“ дедиде жумысына ир-килмей кете берди. Оннан кеин Атамуратта Зибагулдинг конбесин анық блип, тек ғана кемпирим арқалы кондирермен деген қиялға келдиде жети тунде оған жберип отыр еди.

— Айналайын-ау,—деди енеси Зибагулге қарап,—оқуға бараман дейсенг, бала болса куни-туни мал изинде, мен болсам кемпир адамман, уйдеги кой-жанлықтынг тутатуғын куни жақынлады. Ал, айтшы қане оларға ким карайды.

— Фрмаға берингиз,—деди Зибагул отырған жеринен қозғалып,—конбеймен ене, менинг оқуға кетуим керек! Атамурат не ис питкереди малға карасын.—Ол бирден созим аур болып кеттима дегендей жуасып жане еркеләп сойледи.—Енежан, ушь ай ғой тез-ақ отип кете-

ди, балангның созин сойлемеш! Ал сенинг-ак айтқаныңга турайын, не демекшисеңг сонда?

— Мен недейин шрағым, созим жоқ оқуыңга барсанг барағой уйди озим-ак жайғастыра турарман.

Қапелимде Атамурат, зып берип жетип келди. Ол қзып сойлеп тур.

— Малларды крып алады. Зибатул оның созин болди.—Кимлер, ашык айт?!

— Ашык-машықты билмеймен,—деди Атамурат қызғаншақ мнези менен.— Мен оқуға барсам журт кореди деп ойлайсанг ғой шамасы.

— Солма?

— Солай шғар. Оқуға барма десем сенинг манисинг кашады. Атамураттыңг усы созин Зибатул туге еситкен анасыда жақтырмады. Бузауларды жайғастырып, караул ғарры буларға келди. Ол тағы ҳакислендирип сойлеп тур.

— Малды еркек адамлар бағады дейтуғын еди, онда Атамураттыңг оқығаны жонь болар деймен. Уйди ҳаял адамның таслап кеткени қалай? Япырмай, оныңг устине оқитуғынлардыңг бариде ҳаялма екен?—деди ғарры.

— Ауа,—деп жуап берди Зибатул.—Оқуға келетуғынлардыңг бариде ҳаял-қызләр қусайды. Атамурат ғаррыға шағына баслады.

— Айғқанды тынгламады отағасы!

— Тынгла, келин тынгла!

Бас аяғы ғаррыныңг кенгеси усы болды. Қорадан бузау даусы еситилди. „Олип қалдыма“—дедиде ғарры солай қарап кетти.

Кемпир уйине қарай жайлап журип келе-
ди. „Келин сезип тур бала шалағайлық етип
тур“ дейди кемпир озинше жол бойы сойлеп.
Келинин баладан патли кореди.

Онгашада Зибагул менен Атамурат сойле-
сип келеди. Созди келиншек баслады.

— 25 сиыр желинледі байка ористе туып
қалмасын.

Буны еситкен Атамуратқа Зибагул бир жола
козинен ғайып болып кететуғындай сезилди.

— Рас оқуға кетемисенг? Еледе ойлан қой-
да туар брақта...деп изин гумилжи етип тоқ-
татты. Зибагул оның созин елестирмей сой-
лей берди.

— Бугин еки сиыр туды. Бузаулары қан-
дай сулу дейсенг?—Зибагул иркилип жане
сойледі. — Сиырларға жонгышқа салынғлар
бузауларға концентрат беру керек, азып кал-
масын хабардар болу керек. Атамурат айт-
пакшы, Азат пенен Перида малларды бригип
бағамыз деп еди, растан сол ойлары дурыс
шғар,—дедиде қойды. Басқа созь айтпады.
Атамурат терис қарады. „Оқуға еркеклерде
келгей деп киятырғой шамасы.“!Усы ойыменен
созин ашуға мнип турып баслады, атланып кете-
туғын жылқымандай компанг-компанг етеди.

— Усы, сен мени не деп ойлайсанг? Қане
айтшы, не деп бләсенг? Шопан болып қара-
уында жургеним дурыс, ал хожалық баслығы
ким деп ойлайсанг, менбе я баскама? Озь
ойын айтып тынды. Бундай созди Зибагул кут-
пеген еди, бурын-сонглы екеуниинг арасында
бундай тартыс болғанда жоқ еди, сонлықтан
қыска жуап берди.

— Сен, сен ғой...—деди Зибатул буннан базқа созь айтыспасада ашуы бар екенин кози менен Атамуратқа жалтанглап қарап сездирип қояды. Миир оғындай қаракози тесип баратыр. Бул сырды Атамурат сезбегенликтен баяғы ашуында:

— Мен болсам... қдыруға оның устине малларды таслап кетуге болмайды. Баралмайсанг. Озинг арза етип кеткинг келетуғын болса, онда бир жола кете бер. Ашу қыссада изин бос айтты. Зибатул жуап табалмай қалған жоқ.

— Бир жола шақырсада бараман,—деди Зибатул айбынбай сойледі.—Қазірше райкомның жазған хаты бойынша тек ушь айға бараман.

Атамурат ишинен райком шақырып атырған екен ғой, партия шақырады деп билді. Ол еле Зибатулдинг ози кетип баратыр, мениде, кемпирди-де таслап кетежақ деген пкирде еди, ол усы пкирде жургенде караул ғаррыда онгашада Атамуратқа, „қаялды жбергенинг қолайсыз ғой иним“—деди. Мне ак кокрек Атамурат кза сойлеп айбатлы жуап қайтарғанының орынсыз екенин жанға ғана билді. Енди ол райком партияның шақырғанын еситкенде бурынғы пкиринен қайтты. Ози партия ағзасы болмасада, партия айтты десе тақ турып қаулысын усынысын жаныменен орынлайды. Оның мнези усындай, жанға ғана Зибатулге куле қарап оның кеулин алмақшы болды.

— Суть неге аз алынады?—деди Атамурат. — Сауыншылар сауа алмайма, я сиыр саудырмайма? Зибатул оған жалт қарады. Буны-

сы онынг сорауына жуап беруди ойлаганы еди.

— Сыйр саудырады Атамурат, сауыншылар сауады, кунине харь сауын сыйрдан он-онбес литр суть алып отырмыз. Бурын аз еди.

— Себебине тусинбеймен? — деди Атамурат.

— Тусинбейтуғын хеш нарсе жок. Гунжара менен сыйрларды ауқатландыра баслап елик, сутти еки есе кобирек алдык. Сондай-ак суттеги майда торть процентке кобейди.

— Зоотехник болып калыпсанг ғой. Оқуға барасанг елде уйренерсенг? Қайткенменен-де Атамураттынг келисимге киятырғанын Зибугул абайлады.

— Уйренермен. Келистикпе Атеке?!

Атамураттынг жанына батсада фермадағы маллар ойына тускенде босасып кетти. Ол ферма малын озь малым деп бледи. Жабылған қабағынынг астынан кози кулимлеп турды. Соннан кенн омирлик жолдасына колын усынып:

— Келиспейтуғын не бар дейсенг Зибугул!—деди.

* * *

... Ертенгине танг азанда, Зибугул республика орайы Нокиске журип кетти. Змырап киятырған машинаға телеграф ағашлары жарысады-да кеин қалады. Аспан ашық. Хауа таза. Кенг дала, сулу қаланынг диуаллары коз алдында елеслейди. Машинанынг алдында бир топар қара торғайлар прылдайды. Зибугул кабинетте кулип отыр. Тум-тусына козин тгип куанышлы озь бахтын жорыйды. „Окуды пит-

керип малларды тарбиялау исине кайга крисем ол қандай жақсы! Ферманың малын семиртп дәмь кобейту керек, Атамуратыма жетип оны да куантсам, фермаға жанлы басшылық керек. Мен усыны қолға ала аламан,“ — деди ишинен.

Келиншектің жүрегі толқындай тенгселип хаттеки машинаның жүрисиненде тез хатрекетте еди.

... Саат ушь. Еки этажлы жайға Зибагул келип кирди хамь сол жерде оқитуғынын билди. Оннан кени Атамуратқа блайынша хат жаза баслады. „Аман жеттим Малларға озимдей қара! Қаска сиыр, тарғыл сиырлар тудыма? туса тезден хабарла“, — деп озиниң пикирин срылдатып жаза баслады...

3.

... Кун артынан жлысып кунлер отип кетти. Усы уақыт ишинде коргенлериниң бари куанышлы, ислеген иси оннанда бетер кеулдендей болып шға берди.

Атамурат жазу столына шғанақлап, алдына алған „Қзыл Қарақалпақстан“ газетасын уйинде оқып отыр. Оқыған харь созиниң озь алдына айрықша мағанасы бар, сол мағаналы созде келешектиң ишаны коринипте, сезилипте тур. Оқып отырып ойланады, ойланады да қиланады. Созь тапканыменен айтпайды. Ишинен озин сынға салып, қатты критикалап отыр. Ойменен иш сезимниң жазасыда берилди. Откен кунлерди коз алдына акелип, оған қарайды. „Хаялдың хуқуқы ерменен тенг. Олардың искерлиги кемде емес“ — дейди озин-

ше. Озь хатесин мойынлағаны, абден газетаға унгиле-унгиле кширейген козин укалап жберип, гейбир созлердинг астын калемменен сыып кояды, кеулге унап, миҗе абден сыгип баратыр.

Атамурат газетанын бетине зейн салып оқыған сайын, Зибагул туралы есине ала берди. Откен уакыялар коз алдынан жузип отип, из тасламай кетседе, кеулге ауртнетугын сияклы, аллебир уакытлары ауздан шыққан парықсыз создинг инеси журекти жараладыма? болмаса жаралауға тек жақын калыппа еди? Жаңа ғана ойына түсип сра маза бермейди. Коз тоқтатып газета бетине унгилсе, коп созлер куанышылы жангарып баратырған жетискенликлер, жанеде кеулди ызалайтуғын ренишли кемшилклердинг бетиде ашық жатыр.

Зибагул кеткен сонг Атамуратқа қнын болды, ашуыда қысты. Брак, ҳазир солардын бирде брейи болмағандай, қныншылықты жетип соған куанып, жузим жарқын деген ойда отыр.

Усыған жылжып-жылжып келеди-де, Зибагул туралы ойланады. Жане қиналады. Курстын окуу тамам болатугын кунлер жетти. „Оған не болған екен? Талпынып турған еди, неге телеграмма бермейди? Сол ашудынг кериги не екен.“ Еле Зибагулди ашулы журь деп тусинеди. Бағана қиналғанында усыған акелип, ойып тоқтатып еди.

Ой устинде, куннинг кози жумылып баратырғанын Атамурат абайламады. Айнекти самал тсырлатып, уакты-уакты шерттип кеткендей, шагыр ете қалады. Ауқат таярлапатыр-

ған анасының сылдырлысында, оның куйгелек козиннің бір нарсе дегісі келип турғанында сезбеді. Сыртқа шығып, су әкелуге кеткенінде, ой устінде абайламай қалды.

Зибагул болса куреті пикеріп, бул уақытта жол устінде киятыр еді. Машина узақ жолды қусырып аул арасына крпі қалды. Егер ұсыны Атамурат сезгенде, жолға қарап турмаспа еді? Жоқ.. сезген емес. Ал Зибагул болса телеграмма беру орнына Атамурат пенен топаторыстан кушақласып корисуди макул деп ойына түйген. Суюшликтің сырқылмас булақтай татлы мухаббаты алле ұсыма екен?

Ғарры ана Периза қолына услаған шелегін салдырлатып биіктен томен түсе бергенде, коз ушында құйынлап киятырған машинаның тоқтағанын корді. „Алле ким екен, жаным“. Козиннің устине озь адети бойынша дурби сиякландырып, қолын тутып қарады. Брақ, айыра алмады. Соннан кейін жапқа енгейіп шелегін суға толтырды-ла, жокары орлей бергенде бреу оған: турь-түсі республикадан келгенге усайды, қолында қарасатинменен тысланған чемоданы бар, домалақ қара кози жайнап, кирпичи салем беріп турғандай жмыңг ете қалды.

— Ене,—деп қолына асыла кетті.— Амансау отырсаңларма? Акел суыңды мен котерейін?!

Халсиз козин жбыр -- жбыр еткізип, адрайып қарады әнсіп. Таныған сияклы.

— Шрағым, келіңбісенг?—деп Зибагулди кокрегине басып суйді.

* * *

Бугинги кун Сталин атындағы колхоздың колхозшылары ушын қзықлы бир кун болып отти.

Кун енгкейип коленгке улкейе бергенде, колхоз правлениесининг кабинетине активлер, колхозшылар жинала баслады. Харьков жиналыс десе ой устинде болып журеди. Ойлаған ойын айтпайда, тынбайды. Бул дастурге айналып баратыр, бир-бреуин критика етиседи, тартысады...

Коп кунге деин Атамуратты бети бурштай қзарғанша ортада критика етисти. „Зибагул азамат қаял ғой. Атамуратты бир созде тоқтатып, бир созде жғыпты. Бахтыма сондай хаял тап келсе деймен, агрономиялық оқуға жберип, озим ери болып алар едим“, — деди бойдақ журген жорасының бреуи.

Колхоз баслығы Серимбет орнынан турып, жиналысты ашты хамь копшиликтің алдына кун тартибин қйды.

— Жолдаслар!—деди ол.—Бугин бизлер Зибагулдың курсти питкерип келгенлигин еске алып, оның қалай оқығанын озь аузынан еситпекшимиз. Кимде қандай усыныслар болады? Жасы 50 шамасына келген сары сынлы кси орнынан турып, правление ағзаларына тгилди, оннан кеин „бариде тусиникли“ дегендей копшиликке қарап созин баслады.

— Дурыс пкир, — деди ол, — келин сойлесин! Брак, Примбеттинг Атамуратка ғыжжағыж созь берип, оны оқуға жбергизбей қояйын дегениде талқыланса деймен.

— Созинг жасынга ылайық емес,—деди

бреу ғаррының сөзін болып және ермеклеп. Ғарры қозни тесніп кетітуғындай оған қадала тусти.

— Неси ылайық емес, усынысты ылғи сизлер айтсын дегенбе? Жаспан-жаспан деп кок-рекке уруды блесенглер, дузе Атаму атты, Примбетти дузеу менингменеп болсын,—деди-де орнына отыра кетти.

Қонграуды еки шынғырлатып, Серімбет шаукымды басты. Еледе ерк бермейди, кабинеттегілер мырсылдап кулисип отыр, қзу созлер озъ-ара кетип тур. Примбеттинг хатесин мойынлап берген арзасы бар, енди талқыға салуды мақул кормей, Зибагулге созь берди баслық.

Зибагул суырылып орнынан ушып турды-да, копшиликке назерин аударды. Ол қашан ақ Атамураттың қзарып қалатуғынын билген еди. Сол ойындағыдай болып шыққанына ырза. Брақ, откен уақиялар такрар етима береди, деп ойламаған еди, ушып турғанда еки бети нартгай қзарып және уялып отырған Атамуратты корди. Оннан қозин алалмай тгилуменен қарап қалды. „Япырмай, бул гаплерди журт кимнен еситкен екен“ деп ойлады Зибагул. „Омирлик жолдасыма мен нелер иследим. Қоя, қане жақсылап сойлейин-де, жумысыма крисейин“.

Копшилик Зибагулге тгилип оның сойлеген сөзін дыққатпенен тынглай баслады. Зибагул корген билгенлерин, кормеседе коретуғынлары туралы асықпай сойлеген еди. Ол откен керис-тартыс созлерди-де ядына алғысы келмеді, қолынан келсе тәп хазир умытып

кеткиси келеди. Ол, озининг бахытлы ҳаял екенин ойлады, оқығаннан оқитуғыны көп, билгенинен блери оннанда көп, коретуғыны алуан турли қзықлы еди. Ол Нокисте болып тас кошелерде журди. Музейди корди. Аул-хожалық хызметкерлерине арналған, кино-фильмлерди қзығып қарады. Романлар, том-лар оқыды. Олардың ҳарь бреуине қзыққаны соншелли, блокнотына айрым созлерди жазып қойды.

Шаруашылықты елимизде елде рауажландыру ҳаққында алдыңғы қатардағы шаруалардың ис усылларыменен танысып оныда блокнотына жазып барды. Қағаз бети бос емес, ҳарь создинг озь алдына маниси бар. „Қыста от-шопь болмаса, сондай-ақ,— деп жазды Зибагул блокнотына.—Ористе жаман бағылса, отсыз жерге жайылса, сиырдан суть алудың продукциясы кемиди.“

Екинши бир жерине басқаша таза пкир жазды. „Суть продукциясын онимли алу ушын, гунжараменен ауқатландыру жақсы натиже береді“. Бул усылды „Красная Звезда“ колхозының шаруаларының ис тажрибесинен оқып корди. Даптерининг ҳарь бетинде узын шубай жазу бар. Сол жазудың ҳарь созинде жанга усыл жоллары коринип тур. Зибагул даптерининг тағы бир бетине: иси және искерлигименен елимизге танылған социалистлик минет геройы Балюк Иван Даниловичтинг усылын блайша жазыпты. „Қойларды қыста суық тидирмей сақлау ушын керекли қыс қораларды кун бурын таярлау керек, бул продуктыларды жоқары және сапалы етип алуға мумкин-

шилик береди“. Жазылатуғын созь коп, жаза-туғын созь оннанда коп. Брақ, келе-келе кемисти толтыру ушын мнаған келип тоқтапты. Мамлекетлик жунь тапсыру планы оның ядынан шыкпайтуғын еди, усының жолында шешкен екен. „Жунди сапалы жане таза етип алу ушын койларды ошағанлы жерге жаюға болмады“. Зибәгулдини коргенинен коресисен коп, билгенинен следе блери, мухаббаттай сырқылмас болып алдында жатыр.

Колхозшылар Зибәгулдинг созин дыққатпенен кеул койып тынглады. Доклады кадимги ертеқ сияқлы, қзықлы болып коринеди. Созь жуйесин келистарип сойлеп турған келиншектіңг кози парлап тур. Оның алдында озиннің арқа суйери туьсқанлары отыр. Булардың бариде еристинг арқауы, Зибәгулдинг исенишлеги.

— Жолдаслар,— деди Зибәгул,— мен курсте оқып озинніңг колхозыма, сизлердинг алдынгызға кайта келдим. Аз оқысамда, саз оқыдым. Биз Уатанымыз алдында миннетдар адамлармыз Уатан— балам дейди. Журек усы уақытта атгай тулап „мен балаң“ деймиз. Сол ана Уатан менен баланыңг ортасында не бар? Не қалды? Малшаруашылығын колхозымызла рауажландыруменен бирқатарда „Ақалтынды“ кобирек етип жана-жан уатанымызға берсек, бизден уатан усыны талап етти. Журек соғып турар екен, биз мудама уллы иске тайын турайық! Бизлер, совет адамлары тнышлық тарапдарлары!

Зибәгул еки бети қыл-қзыл болып миық тартып отырған Атамуратты корип, созин

болди. Атамурат озы куанышыменен козин молтидетип оған карады.

—Менинг ушын,—деди Зибагул созин жалғастырып кетти.—Оқып келгеним кута куаныш!

Зибагул орнына келип отырудан колхоздың ишки жұмыслары туралы созь бола баслады. Ендигиден блай шаруашылық маселелери хакқында Зибагулдың лекция оқып туруы керек деген усыныслар болды. Копшилик қарары мақул алынды.

Кзу жиналыс молшерли саатында тамам болды. Колхозшылар асықпай орынларынан турып уйлерине қарай таркасты.

Жүрттың енг изинде киятырған Зибагулдың Атамуратқа бир нарсе туралы, айтқысы келип еди, айта алмады. Бул киятырғанда Атамуратты тергейтуғын жораларының бреуиде қасында жок. Бариде стылып жайдан шыққанда еспк алдында қалып қойысқан. Олар еки достың куанышына шерик болсада, жеке сырларына араласа алмай, шабанлап қалды. Жургиш дегенлердің озиде кеинлей береди, алле бир нарсени сылтау етип изине карасыпта қояды.

Адамлардың арасында аяғын санап басып тғылысып киятырған Примбет, Зибагул туралы ойлап еди, жлысып бир шетке шға койды.

—Жгиттың жлауын жиды деп усыны айт! „Субхан алла“ адамдай ат қойған маллардың атынан жангылыспай, кордың-бе сайрауын. Баяғы заманда „қатын деген не ози, ол не бледи“ деп миди айналдыратуғын еди. Бари

хате, бари жалған созь екен. Инандырып корши мени! Япырмай, сауат озине питкен ақ екен! Бул мен ушында қуанышлы, — деп губирледи ишинен, баяғы бир орынсыз созге араласқан хатесин мойынлап.

Июль 1950—жыл.

ПЕРДЕГУЛ

Пердегул мектебинен кайтканнан кеинде уйинде тнышына отыра алмады. Ол тысқары шға берди. Коз жберип колдинг етегине қарады. Шрылдасқан шымшықлардың қауазыда қыздың кеулин озине тарта алмады.

— Қарағым, сиырым каскам, — дейди Пердегул озинше сойлеп. Биик теректинг басына қонып отырған бир топ шымшық прылдап ушса Пердегул бул қауазға ахмиет бермей „касқа сиырым“ дейди.

Пердегул биыл тортинши класста окиды. Оқуына кетерде керекли оқу құралларын: сызғыш, калем ҳамь циркулларына шекем калдырмай алып озине жуаплы қарайды. Ол тартиптеги ҳамь тазалығы жақсы оқушылардың бри. Мектептеги жамнетлик жұмысына актив қатнасады. Уйине келгенде акесине жардемлесип колхоз малларына тарбия етеди.

Акеси Пирназар аға Киров атындағы колхоздың фермасында шопан болып ислейди. Мне шопан аға күндеги адети бойынша малларды айдап келуи керек. Ал, Пердегул болса акесининг алдына шғып тұрады. Онынгда күндеги адети усылайша. Желини тырсыып жүрген касқанынгу туатуғын уақты жақынлады. Ол

фермадағы қасыл тухымлы қамь сутли сиырлардың бри болатуғын еді.

Оған Пирназар ағада қуанып жүр.

— Қзым, қасқа сиырдың туып калуы мүмкін, — деди әкесі исенимлі түрде, орнске малларды айдап кетерінде.

Усыны еситуден Пердегулдың жап-жас таза бетинен қуаныштың белгиси коринип кетти. Асресе ол бузауды жасынан жақсы коретуғын еді. Сол куні қасқа сиырдың бузаулайтуғынын билгендей:

— Аға, — деди Пердегул әкесине озь қуанышын айтқысы келип, — озим-ақ бузауын асырайман туған куні маған айт жақсыма? Пирназар аға қзына кеули толған пшимменен қарады. Брақ:

— Қзымау, — деди ол сыр бергиси келмей — саған қасқа сиырдың бузауын асырауға бере алмаспан. Ойткени сен оқушысанг ғой. Еле жассанг ахыры...

— Неге, — деди Пердегул ыза болғандай қабағын уйип. — Оқуымнан келгенсонг бузауыма от саламан, аузын сиыраман, астын тазалайман. Аға қасқа сиыр сулу бузау туады қа!

Пирназар аға усы жола миығын шексиз қуанышпенен тартты. Пердегул және сойлеп кетти.

— Қасқа сиырдың бузауы анасына усармекен? — деди ол.

Ауа қзым анасына уксағанда кандай!

— Аға оннан сонг анау куні сен бағып жүрген саранаудың сойлегенин айтайынба? Еки козин алартып аузын ашып қатты монгрерп жберди. Сол уақытта: „Бух-бух“ суземен

дейди. Уай ағау кишкене маллар корқып кеткендей болды. Ағау оннан кеин бар ғой бузауымның қулагып тесип тенгге откеремен. Мойнына гуллер байлап қойып, оқудан келген сонг барғой бузауым сулуым деймен. Сен оған кулесенг, ал айта ғой кулмейсенг-бе?

Аке и шын кеулименен еркелеп сойлеген кзына ырза болды. Оның усы ыкласынан бир натиже шғар деп умитленди. Сонлықтан Пердегулдинг басынан сипап оның кеулин алғысы келди.

„Қзымау бузауынгды бугин коресенг қасканынг желини псип журь,“ деди.

Мне маллардың алды-да кешке таман ористен келди. Маллардың туяғы менен аспанға шанг котерилди. Шангның аржағында колхоздың маллары шубырып киятыр. Мсалы толқындай тенгселесип, кундыздай жунлери жарқырайды. Мне тнышлықтынг алтын куни нурын аяусыз тогип тур. Кун нуры Пердегулдинг бетине тусип, козин кулимлетип жберди. „Маллар киятыр“ деп қуанып турды.

Пирназар ағанынг журегине шадлы, куаныш сезими пайда бола баслады. Қасқа сиырдың касында оған жардемши болып киятыр. Сиырдың аяғы аур басылады. Кози жасауратқан желини толқындай котерилип, тенгселеди, кундегиден озгеше бир калпинде козге туседи.

— Пердегул — деди акеси дауслап, — қасқа сиырды уйге жетеле, қзым! Пердегул тусинди хамь акесине қарап жуырып киятыр. Жуырып киятыр. Қыздың аллынан кес-кеслеп саранау буға шықты. Ол козин алартып „ох, ох“ деп

монгред жберди. Пердегул қорқайын деди. Оннан кеин қолына шыбық алып саранау бұғаға айбат ете баслады.

— Тиме сен ахмақ бұға. Сени меннинг ағам бағады. Мен қырман билмейсенгбе? Тур жоғал! Қораға бар деймен. Қыздың айтқаны усы ғана болды. Саранау уялгандай я тусине алмай және сойлей берсе екен деп, умитлешендейме буны хешкимде билген емес брақ. мелшиип турып қалды.

Пердегул басын шайқап саранауға ызалы пшимменен қарап жуап берди.

— Ахмақ саранау. Ал қане сузегой, тур жоғал қораға!

Пирназар аға малларды бир жерге ирип журип еди, қзының усы созин еситти.

— Қзымау кимменен сойлесип турсанг?— деп дауслан еди, буны Пердегул еситпей қалды.

— Ағама айтаман,— деп ол және бұғаға қарап сойледди.

Саранау бир нарсени сезгендей алдына қарай шайқалып жай басып журип кетти.

Пердегулдинг ойынша саранау муьизименен қасқаны туйип қалама, ишине туйсе бузауы оледи деп қорққан еди. Брақ, оның ол ойындай болып шықпады. Соған қуанышы қойнына симай киятыр.

Пердегул қасқаныннг қасына келди. Тумсығын созып қызға еркелегендей пшимменен сиыр аяғын алға қарап басты.

— Қорқып турсангба?— деди Пердегул саранауды еле есине алып,— қазир уйге алып бараман. Жоңгышқа бермен. Созининг ахы-

рында қарағым депте жберди. Пердегулге қасқа сиыр қарар козиндей коринип тур.

Пердегул басындағы орамалын қолына алды хамь оны сиырдың муйизине байлады. Қасқа бирнарсеге тусингендей қыздың изине ере баслады. Пердегулдың коз алдына қуанышы елеслеп кетти. Кози молтилдеп журегин жыллы сезим қтықлауменен болды.

Бир шетте ветврач пенен Пирназар аға кенгесип тур. Ветврач жап-жас жгит. Олузақ кун ферма малларын козинен откереди. Оның қапталынан дари-дармақлары қалмайды. Хазирдинг озинде-де бирнеше маллардың окпесин тынглап корди. Окпелерине суық тимегенин айтты. Қапелимде саранау еркелегендей монгиреп жберди. Пердегул қасқа сиырды жетелеп уйине қарай келе берди. Усыны корип:

— Анау қыздың жетелеп киятырғаны аурума?—деп сорады ветврач.

— Жоқ, қасқа сиыр омиринде аурған емес, бугин туады.—деп жуап берди Пирназар аға исенимли турименен.

— Сиз кайдан блесиз?

— Блемен жолдас ветврач—деди, шопан аға озь исине уқыплы екенин айтқысы келип. — Мен ветврач емеспен, брақ мал толлетуге келгенде тусинигим коп.

— Қане, корейнк!

Олар Пердегулдинг қасына келди. Ветврач сиырды коре баслады.

— Семиз екен.—деди ол.

— Семиз болса—деди Пирназар аға,—сиыр туғанда қиыншылық кормейди. Дурыс емеспе?

— Дурыс,—деп хошлады ветврач сиырдың желшнінен ушлап корип,— бугин туады. Пердегул усы созди еситуден жане куана баслады.

Сол куни Пирназар аға қасқаны коранынг бир муйешіне байлады. Астын тазалады. Алдына жанга орылған жонгышка салды. Қаска тпыршып тур. Толғақ келип биресе жатады, бресе турады. Басқыланған жонгышканынг иіси анғып кетти.

Пирназар ағадан да бетер Пердегул тыш таппай тысқары шға берди. Брақ акеси сиырдың қасына жолатпады, киргизбеди. Тунь болды. Каранғышылық пердеси орнады. Қасканынг ынғылдысы сол перденинг аржағынан шыққандай болады, еле туа койған жоқ. Қыз оған отырып шдамай озинше сойлейди.

— Қашан туады—бугинбе, жокпа?

Пирназар аға далада болды. Сиырдан хабар алып журь. Аспанда кундегише жулдызлар жарқырайды.

Қасқа қатты ынғырсыды, Пирназар аға қораға қарай журип баратырып:

— Лампаны алып шық,—деп бақырды кемприне. Қапелимде уйде лампа сонип қалды.

Тезирек алып шық, қаска сиыр туалмай атырғанда лампа сондиресизлер бола кой, кемпир мал кобейейин деп атыр. Еситип турсанг ба? Кемпирдинг босанг даусы шықты.

— Ха туса туады да жарықта мал тудырады дегенди жанга еситип отырмыз,—деди кемпир лампанынг плин шғара берип.

— Апа бола қойса. Қаска сиыр бузау туып-

атыр—деди. Пердегул уйде отырып тынышсызланды.

— Озиме бәр лампаны. Колхоз электростанция салып атырғой, кеин барлық маллар жарықта туатуғын болады.

Пердегулдинг анасы лампаны Пердегулге бермей, ози қолына алып қораға карай кетти. Қасқа сиыр-да туды. Кишкенә бузауы қалсиз қимылдайды. Лампа жарығы бузаудынг устине тусту. Мсалы бир болек гаухардай жарқ ете қалды.

Пердегул сол куннен баслап бузауға қолайлы жай иследи. Бузау кун сайын осе баслады. Пердегул бугин мектептен қайтып келип муғаллим тарепинен уйге берилген тапсырмасын орынлауға кристи. Ауели енг қишынырақ сабақ арифметикадан маселе шгарды. Оннан кеин географияны таярлады. Табият сабағын оқып шықты. Енди қалған бос уақытларын бузауыменен откеруи керек.

Ол бузауды анасына корсетпей сақлады. Сутти емизикли шишеге қуйып емизди. Бул қасқанынг сутининг кобеюине мумкиншилик берди, хамь бузаудынг Пердегулге уйреуине жардем берди. Ауелги кунлери отқа келгенше усылай асырады.

Пердегул оқудан бос уақытларында бузау ушын жонгышқа орып акеледи: оны бузауға жегизип аузын спырады, козлерин укалайды. Аякларын, саурларын сипап қояды. Мойнына еркелету ушын сары жпек орамалдан лента тақты. Қонграу байлады. Хамме бузауларды бир тартипке уйретип жургендей каска сиырдың бузауы қонграу қағатуғын еди.

Пердегулдинг бузауды алпешлегени соншелли, хаттеки жағымлы сөзлерди торлапта айтады:

— Сулуым муйизинг откир болса, тап жолбарысты-да олтиретуғын кушли болса, жақсы болар еди,—деп қояды.

Таңг азаңда Пердегул мектепке кетти. Досқада турып ол арифметика сабағын шғарды. Есап жай болшекти қосу туралы. Оқытушы қағида сорады. Ол дарьхал болшекке ортақ болим тауып оннан кейин бринши хамь екнши болшектинг болимине болип, алымын устине жазу керек екенин айтты хамь сондай бирқанша есаплар шғарды.

Бузау Пердегулди коргенше сағынғандай болып турар еди. Ол харь уакыт алле қайсы бредди излегендей тум-тусына козин салады. Басқа уй адамларын жатырқап кеулсиз адамдай тартынады. Пердегулди коргенде бузау нискеп еркелейди. Қолын жалап, бир нарсе айтқысы келген ксидей тумсыгып созады. Қыздынг тыскары шыққанын жақтырмағаны соншелли дарьхал кеулсиз бола баслайды. Талпынып, булқынады.

Пердегул оқудан қайтып келуден бузауынынг қасына келип:

— Сағынып қалдыңба—сулуым. Су берейин,—дейди-де шелекти алып келу ушын уйне кетеди. Бузау бар даусыменен монгрейди.

—Аға менинг бузауым монгиреп атыр,—деп куанады Пердегул акесине. Акесиде оған:

—Сени сағынып қалдым деп атырғаны ғой

қзым инанбасанг қасына баршы—дейди Пердегулди еркелетип.

Пердегул шелекті алып келди-де бузаудың алдына қойды. Қулте жонғышқаны жеп иши тырсанған бузау суды ишти. Буйри мсалы будайға толған қаптай томпайып шға келди. Пердегул қуанып:

—Бузауым улкейип киятыр. Семирди,— дейди. Бул созге бузау туснип турғандай қулағын тутады.

Аяғы тезирек нғаю ушын, марганцевкалы суға жуды. Оннан кеин бузауды далаға шғарып ойнатады. Аяқ аяғына тимей дигылдап кашқан бузау теректинг қасына келип қалады. Оны Пердегул қуады. Қаша жонелген бузауға қыз қарап:— „сулуым келеғой“,—деп қолын созып шақырады. Бузау мурнын котерип турады да, азырақтан сонг Пердегулдинг қасына келеди.

* * *

...Пердегулдинг бузауды озине уйреткенине саррас бир жылдан асты. Оннан берп ферма маллары бирнеше рет толледи. Ветврач болса олда бирнеше рет келип дари-дармақларменен малларды емледи. Аусыл болған бир еки баспақты басқа малларға қоспай болек жайда сақлатгы. Оннан кеин туел жазылып болды деп исенимди билдиргеннен кеин ғана малларға қосты.

Мне ҳазирги маселе Пердегулдинг ози тарбиялап осирген баспағынынг устинде болып отыр. Оқушы қыз усылай етип басқа баспақларды-да қолына уйретти ҳамь тарбия

берди. Солардың ишінде қасқаның бузауы мна белгілерменен козге ерекше тусер еди. Оның мүйізи ости. Тик мүйіз, мойны гу- жирейген. Кози тонгкерилген. Ҳазирдинг озинде-ақ манглай алды қыртыс-қыртыс буйраланған жуни бар. Бузауының турь- турпатына кеули тойған Пердегул акесине келип:—бузауым саранаудың тап ози бола- жак аға, озиде сондай „ох“, „ох“—деп оки- руди уйренипти—дейди.

Бугини Пердегул оқуынан кеширек кайт- ты. Ойткени бесинши класста оқиды Соған ылайыклы сабақлары-да кобирек еди.

Ол жонекей аул алдында отлап журген бузауын корди. Пердегулди коруден бузау оған карап суп-сулу болып жортып, жуыр- ды.

Пионер кыз бузаудың мойнынан шап- патлап уйине ертин журе берди. Қапелимде боска журген коп итлер шабалана баслады хамь оны қоршап алды.

—Кет,—деди Пердегул. Итлер тынглама- ды. Қайта торть бес итлер басын бир қосқан- сонг абройын бир-бреуине жбергиси келмей касиетсизликке салып шабалана ҳаулигип қо- сылып урди.

—Кет деймен! Итлер қызды абден қор- шап алды. Қасындағы бар досы текғана бу- зау. Эй, қандай дос еди десенгши, итлерге айбат етип пысқырды. Ала ит Пердегулдинг қасына жақып келди. Бир метр.. Жоқ... жа- рым метр... Ане койлегинен тислемекши бол- ды. Тиследи... жоқ және ол кеин қайтты.

Бузау итлерге айбат етти. Пердегул жбермей мойнынан қатып услап тұр.

—Кет деймен! Ахмақлар! Қыздың усы сози итлерге аспаннан айтылып тұрғандай тасир етпеди.

—Жоғал деймен!

Бузау усы мақалде итлерге қарап булқынды. Қыз сонда да жбергиси келмеді. Брак, усти ала-жолак ит Пердегулге жақынлап қалды. Бул рет жгирма сантиметрдей, оннанда жақын қалды. Ане, ол қыздың койлегинен тислеп тартты.

—Уай!—деген Пердегулдың ащы даусы шықты. Бузау оннан артыққа шдамады. Адамдай ақыллы пионерканың жасынан озине уйреткен бузауы итти муйизинменен қағып жберди. Баска итлер тағы бир-бреуине жарысып шабалана баслап еді, оларды бузау қуып кетти. Пердегулменен емес, басыменен қай болған итлер тым-трақай тум-тусқа қашты.

Пердегул бузауына абден ырза болды. Оны „хаукем-хаукем“ деп озине шақырып еді, бузау тусингендей келип, тумсығын созып, қызға еркеледі.

—Сулум,—деді қыз бузауға қарап қуанып,— мен ферманың барлық бузауларында озь тарбияма алып сендей етип асырайман.

Қыздың усы қуанышлы және кудретли созин тек ғана бузау еситти. Мумкин ол сойлей алғанда „дурыс айтасыз. Колхоз гуленсин, жолдас пионерка“ деп жуап берген болар еді. Аттен тли жок ҳайуан... Оның хошлаған сози тек болғаны даусын шғарып монгиреди.

Пердегул бугин кешки аukat устинде, акесине ози корген уакциялары туралы сойледди.

Сонда акеси кзына қарап:

—Малды жақсы коресенг қзым. Сра сен ветврач боларсанг-би?—деп сорады.

—Ауа,—деди Пердегул куана сойлеп,—мен фермадағы барлық спырларды жақсылап емлейм.н. Сонда-да аға сен шопан боласанг ғой?

Акеси озь ойын жасырмай айтып салды.

—Боларман қзым. Саған жол ашық оқы адули қзым—деди.

Пирназар аға кзы менен усылай уаделе-сип, оның суйриктей қолынан бирнеше рет мейлинше суйди.

„Турь-турпатына қарасанг аузының сарысы кетпеген уылжыған жас, брақ мақсети менен арьманы, исменен ислегени тайынбас талмас ер жүрек новаторлардың ойындай“—деп Пирназар аға кзына ырза болып, куанышлы миығын тартты.

Май 1950 жыл.

ТОЛҚЫНДА ШНЫҚҚАН

Гуз айының маужирип атқан танг сау-леси бара-бара қзыл макбал тусине бсленип қалған еди, қуяш кози коринди. Аспан жиегин қзыл сауле орап алысыменен қуяш козине жарысып, сынгғырлаған балық заводының¹⁾ звоноги Нарымбеттинг кулағына естилди.

Ол орнынан ушып турды-да, электр плитаның устине когершин тусли жасыл контролды қойып, жуыну ушын сыртқа шықты. Ашулы толқыны бар тенгиз устинен ескен самал оның бетин желпин кеулине алле бир ой салып кетти.

Балық заводында ислеуши рабочийлар, сол бир қахарлы самалды тынгламай ислерине кристи. Заводтың кенг иши орескил самалды суырып тартып, жағада турған кемелерде сол самалдың епкинименен тенгселеди. Қатара турған жгитлер бул хадисеге қзығып және қуныға карап, брининг изинен бри қолларына насилка менен тачкаларын алып флоттың алдында балык тасып журь. Балығын тусирип болып қайтадан кемеге жуыры-

1) Балық заводында Нарымбеттинг улкен ағасы ислейтуғын еди. Ал ози болса оның уйинде уақытша турып еди. Ағасының жайы балық заводына кута жақын салынған екен.

сады. Оларды самал қайыстыра тенгселдирип бир шетке итермелейди. Брақ, табияттың бул кушине жгитлер бағынбайтуғын сияқлы, тынгламай алдына умтылады.

Бет қолларын жуып атырған Нарымбет усыларды корип жайына қайта кирди. Ол, таза балық сорпасыменен бир болек нанды жеп ауқатланды. Брақ оның ойынан аспанға шапшыған асау толқынның қаҳари шықпады. Жағаға тепкилеп турған толқын коз алдына елеслеп, дизбеклесип оте берди. „Толқын кушли—брақ адам оннанда кушли“,—деп ойын бекитти Нарымбет.

Соның арасында нин тиресип айнек алдынан откен еки адамның: „бугинги кун корқынышлы екен“ деген даусы ашық форточкадан „еситтингебе“ дегендей Нарымбеттинг қулағына сап ете қалып, жабық турған есигине тирелди.

—Хештеме-де етпейди,—деди Нарымбет оларға жуап ретинде озинше сойленип—корқынышлы емес. Минет баринде, кондиреди, баринде женгеди. Сойтти-де ол ауқатланып болып, қолына спасательный круг¹ ти алып жағада турған кемесине келди.

Нарымбет тум-тусына козин тгип, алле бир нарсе ойлаған пшимменен жан-жағына қарады. Асау толқын кемесин тепкилеп шайқап турды. Кемени тенгиз теренгге тартып, устинен су асып отти.

—Жумыстан қалуға болмайды,—деди На-

1. Спасательный Круг—Су хаушпен сақлайтуғын резинадан исленген донгелек,

рымбет табият алдына бас игиси келмей.— Асау тайды-да адам уйретеді. Мумкин мна асау толқын мени снамақшы шғар қорқатуғын хешнарседе жоқ... Адам баринен-де кушли, баринде женгеди.

Нарымбет усыдан кенн таяу, ескеклерин кемесине салып жолға рауана болмақшы болды. Жеделли жгитти снағысы келгендей ошиккен толқын тобесинен қулап кемеңн тепкилеу менен болды. Су шауылдап кемеге қуыйлды

—Хешнарсе етпейді,—деді Нарымбет пухталыкпенен кемесининг басын арқаға турылап.—Ғазир мен журетуғын жолымды жобалап аламан. Қоркудың керегі жоқ.

Сойтти-де ол мна жумаққа келип ойын бир жерге жамледи. „Самал кун батардан есип тур, мен кемеме бринши рей салып „Салтыр“ дан кенн „Гуркиреуик“ тен шғаман. Ушинши рей салғанымда узын қайырдың муйешине жетемен. Усы журуимнинг бари ушь сааттан аспауы керек. Бул уақытта кеменинг арқа қрын барынша томенге тусиремен. Суды тлип, желқомды екннши тарепке ауыстырарда кемеңн ыққа жбермейді. Козиме жағадағы қамыслар коринип турады. Демек мен қамыс ығын алып жузип отыраман. „Усы планды дузип шыққан балықшы жгит, тепкилеген асау толқынның қарсылығын тынгламай уйректей еплиликпенен жузип жумыс басына қарай кетип баратыр еди.

Нарымбет 1936-жылдан бери балык колхозының ағзасы болып ислейди. Соннан бери неше бір су қиыншылығын басынан кеширди. Усы жыллардың бринде жалынлы жүреги алып ушып Ержан атауының алдына салып қойған ауын карауға келди. Сол уақытта тилсиз тенгиздинг устине қара булт қабағын туйип, ойнақшып келип еди, ашулы екен. Самал турып кетти. Омирининг коби тенгизде откен Нарымбет бір ылайсангның боларын болжап билсе-де, саспай ауын қарай берди. Ол барлық ойын аудан жазып алып атырған шабақларға берип:

—Хазир ау карау керек. Несине албырайман усы. Омир сургинг келсе, бахыт излегинг келсе жумыстан кашпа,—деди озине.

Сол туни ағыс ыққа қарай ағып ауады тос басқан екен. Оның устине шабақта орескил коп тусипти. Буны алмай кетуге болмайды. Нарымбет коп ойланып турмай ау менен қоса шабақты кемеге тией берди. Кемеси қатты толқынға ушырап, асау толқынменен айқасты. Жуги аур кемени менггеру Нарымбетке-де ангат тускен жоқ. Бурынғыдай емес, кемени толқын басып кете берди. Нарымбет кемеге тускен суды тогип турсада кайтадан тола берди. Қос ернекке су бир суйемдей қалды.

—Не ислеу керек?—деди Нарымбет озине,—кайтсемде жағаға жетемен. Тоқтап тур... Ха, пухталықпенен кемени менггеруим керек екенғой...

Ол самалдың алдына түсіп, астеликпенен жағаға қарай ығып отырды. Ози болса қустай қонақлап және жылжымай бир табалдырықтың устинде отыр, толқын кемениң қос ернегинен тепкилеседі албырап орнынан қозғалған емес. Брақ усы ығу көпке созылмады. Жағаға жақынлағанда абайсызда тап болған толқын адамша секирип мнп. кемени батырды. Нарымбет резинка донггелегіменен жузип шықты.

—Англамай қалдым,—деді Нарымбет жолдасының бреунне.—Кемениң басын самалға қарсы қарату керек еді, Мен оны ұмытыппан.

Соннан бери көп жыллар отти. Брақ ол озине пухталықпенен қарайды, оның устине ойланып ислеітуғын болды.

* * *

Мне, сол Нарымбет тепкилеген толқынға қарсылық көрсетип, бугинги табият тосқынлығын елемей, салған жайын қармағының қасына келді. Ол ұзын шубай қармақ жіпті көрмеседі бринши кулағына байланған белгини корді.

—Жеттим, - деді ол қуанып.—Қазир қармақ қарайман Бахытқа-да жетемен.

Қармақтың жиі суға тегіс батып кеткен екен. Нарымбет қолына багорин алып, суға батқан шынжырдай беккем жіпті илип алды. Тенгиз усти ииримленіп толқын устине толқын күшейіп қыр көрсетіп жатты.

—Жайын тусипти. Барекелле,—деді На-

рымбет бетине тиген суды қолыменен сур-тип турып—жеттім айтеур.. жеттім...

Ол бринши жайынлы тумсықтан илип алды-да кемесине котерип салды. Қудирет екен, кеме ишине жук тускенин билдирип тенгиздинг торине саль батайын деди. Нарымбет екннши жайынды илип алғанда, қармақ тегис тартылып, құдирет толқын кемени арман—берман тенгселтти. Жайын толқыны кемени батыруыда мумкин екеннн балықшылардынғ қай-қайсысы-да бледи. Сол ушын жайыннынғ басына урып, абден еснн кетирип кемеге салу керек болды.

—Еснн кегирип салуым керек,—деди Нарымбет кармақ жипти услап турып,—ойтпесе кемени аудырады, шайқайды. Усындай-да олақлыққа салақлық жуп болмағай!

Астан-кестен толқыннынғ арасында кеме ойыншықтай саудирмек теуип тур. Нарымбет пухталық етнн жипти бпр қолына услап, толқыннынғ устине шашшы шғады. Шауылдаған толқын сатыр-гутыр кемени шайқап және кеин шегинип, бар парьманыменен керилип келип ернекке урады.

—Қирата алмайды,—дейди Нарымбет, исеннмнли пшин менен албырамай.—Жақсылап майлағанман кемени, ишине су кирмейди. Ал қазир тек жайынды алып салуым керек.

Онынғ жоқары рухы кеулин котерип турды.

Нарымбет қыншылықпенен тресип және оны женгип кармағын қарап болды. Енди алда турған мақсет приёмға жетип аман-есен

қолға тускен байлықты мамлекет есабына откеру керек еди.

—Бариде ойдағыдай болады,—деди Нарымбет желқомын кемесине котерип атырып. —Челюскиншилер жер жузи ҳайран қалған қиыншылықты жеңген. Мен-де жеңгемен.

Батыр және ҳамирли Нарымбеттинг даусынан кеин, кемеси толқынды мангайына жолатпай, зытқып ыққа кулады. Нарымбет приёмға келип жеткенше самал пасейген емес еди. Брақ приёмчик узақтан қылтынглаған жалғыз кемели адамды корип тур еди, куанып кутип алды.

—Жарайсанг жгитим. Сен бизге бир нарсе акелдингбе? Соны айтшы, айналайын.

Нарымбет миығын тартып, мақтанбайтуғын алам сияклы жуап берди.

—Акелдим. Брақ козиме еледе аздай коринеди. Қане, олшейик.

Приёмчик кемеге қарап турып аз деген затты корди-де, канаатланғандай, арманберман журди. Аяқ басуында шадлықтынг белгиси сезиледи. Сойтип журип ҳарь создинг басын бир айтыпта кояды.

—Қане, насилка? Ҳа мнау екенғой жарайсанг жгитим. Кушинге рахмет... Ал котермнаны?

Маужирген қуяш нурына шағылысып тारेзи устине жайынлар минди, насилка изиузилмей усти-устине тартылды.

Шанқай тустинг мезгили еди, жайын мамлекет есабына отти. Приёмчик счетын қағып олшенген жайынның жумағын айтты.

— Айналайын, Нарымбет. Хау жанға сен аз дедінг-ау. Азба усы?! 12 центнер, 1400 сомнан артық ақша аласанг. Айналайын, ақел-ши қолыңды қсайын, рахмет. Эй, сен жаңым қалайынша көп усладыңг? Маған айтып бер-ши?

Нарымбет ордерин қолына алып турып приёмчиктинг бетине тгилип қарады.

— Марапатлануға кушим жетпейди, журегим қалсиз, жақтырмайды. Жанға сен қалайынша көп усладыңг дедінг-ғой. Ол ушып толқында шығу керек, достым.

Бас аяғы усыны айгып кемесине қайта минди-де, жұмыс басына карай тенгизди тлип, жлысып кете берди. Буны корген приёмчик арман-берман жуырып журип, енг ахырында Нарымбетке қолын сйлтеди.

— Айналайын, Нарымбет толқында шығып усылай женгиске жетебер. Ане, қарай ғой жане кетип баратыр. Усындай адамның услаған балығы мазалы болады. Қой болмас, менде триумлерди¹ тайынлайын,— деди-де улкен жалпақ досқаға асыла кетти.

1943 жыл Қазақ — Дарья.

1) Триум—кеменнің ишки ултаны.

М У Р А Т

Биыл Мурат 3-класста оқиды. Ол күта зирек ҳамь уқыплы бала. Барлық сабақларынан „4“ ҳамь „5“ деген бағада оқып журь. Суретти-де жақсы салады. Қосық-та айта алады. Оның хартурли шеберликлерди уйренсем деген харекети-де куннен-кунге кушеюде.

Муратты Сара апай оқытады. Ол коп жыллық оқытушылық тажрибесине ие. Оның копшилик уакты балалар арасында болады. Ата-аналарменен-де тғыз байланыс жасайды. Харбир оқушының турмысын, мнез-қулқын жақсы уйренген. Ата-аналарменен бирликте балалардың оқуларын системалы қадағалап турады. Харбир оқушыға кунделик даптер шолкемлестирилген.

Ол кунделик даптерге оқушылардың отилген сабақларды қалай озлестиргени, уйге берилген тапсырманы қалай орынлағаны, сабақтан тыс уакыттағы оқыған ктаплары ҳамь қандай жамиетлик жұмыслар аткаратуғынлықлары хаққында жазып барады. Бул илажлар харбир ата-ананың озь баласының оқуын кунделикли блип баруларына себепши болды.

Бир кунлери Мураттың турмысында балалар ушын танғқаларлықтай озгерис болды. Оның мнезинде айрым унамсызлықлар пайда

болды. Ол путкиллей ойынның қзығына берилди. Бирге сабақ таярлауға келген досларына:

—Озим блемен, сизлерсиз-ақ таярланаман!—дегеннен басканы айтпады. Ал, олар кетуменен-ақ ойыннан басқа куткени болмады. Қайда сырғанақ ҳамь ланги тебу, топ ойыны болса Муратты-да сонда гезлестиресенг. Мектепке-де сабағына таярланбастан келеди. Ол марапатланып, бурынғыдай атасына кунделик даптерин корсеткенди-де қойды. Рус тли сабағына таярланбастан, „2“ бахасын алды.

Бир куни оның атасы Сапарнияз аға кешки дем алыс уақтында бурынғы адетинше баласының кунделик даптерин алып корди. Рус тлинен „2“ бахасын алған, усы кунги уйге берилген тапсырма-да жазылмаған. Баласының сумкасында рус тли ктабы-да жоқ болып шықты. Ол атасының:

— Бул қалай?—деген сорауына жонли жуап-та айта алмай қзарып томен қарады. Буған тангланған оның атасы ертенгине баласының изинен мектепке келди. Сара апайменен ушырасты. Оның рухсаты бойынша енг ахырғы тарбия сабағына крип отырды. Класс иши тнышланды.

— Мурат,— деди оқытушы апай. Ол орнынан ушып турды.—Биз кеше сени рус тлинен алған „2“ бахасын озгертуге таярланып келер деп исенген едик. Ал сен болсанг оқуға да келмединг бул қалай?

Бул сорау Мураттың атасына-да аур тиди. „Хау не дейди?“—деп тангланып даусын шығарып-та қойды.

Ал Мурат болса:—кеше ойнап журип кешингип калыппан, сабақ таярлауды-да умытып кетиппен, соннан уялып келе алмадым, —деп томен қарап минггирледі.

— Меннинг-де айтатуғын созим бар,—деді бирге оқитуғын оның жолдасы Сапар қол котерип. Оқытушы оған рухсат етті.

— Мурат бзинг достымыз, бирге оқимыз,—деді Сапар,—бринши шеректинг ахырына денн класымыздағы улгили оқушының бұи болды. Брақ, оның мнезиндеги жақыннан берги шдамаслық мна қлыны бизди-де тангландырып журь. Оған класстынг барлық оқушылары-да ренжиді. Оның талабы ойын. Хазир рус тли ктабының-да қайда қалғанын билмейді.

Бирге оқитуғын тағы-да баска дослары оның гейпара унамсыз қлықтарын корсетип айта баслады.

Буған Мураттынг ози айыплы,—деді Клара.—Биз оныңменен жеке сойлесип-те кордик. Жолдаслық кенгесимизди-де айттык. Кулақ аспады. Менменликке берилди.

— Мурат,—деді Садық,—сенинг озим блеменинг неге сокты. Есил-дертинг ойын, сенинг „2“ баханг ушын класымыздың атағына-да дақ тусип отырғанлығы мнау. Усы адетинг сенинг оқушы деген атағынга ылайықлы-ма?

Оқытушы Сара апай менен Сапарнияз ағаға Мураттынг мнезиндеги сонгғы уақытлардағы гейпара унамсызлықтары малим болды. Бул хателикле, ине оның озиде катты окинди. Оқытушысы менен атасының хамь жол-

дасларының алдында қатты қзарды. Қапаланып, басын партадан котере алмады. Оның атасы Сапарнияз ағада блаларша кол котерди:

— Жас жеткиншеклерим, сизлердіңг блнм-ли адамлар болып жетисуингизге биз ата-аналар ҳаммемиз тлеклеспиз. Мураттыңг буннанблайда жақсы окитуғынлығына ҳамменгизди исендиремен,—деди-де орнына отырды.

— Кордингизлерме балалар,—деди оқытушы Сара апай,—Мураттыңг мнезиндеги азырақ унамсызлығы ушын Сапарнияз ағайда кута қиналып қалды. Брак, Мурат бизге айыбын жасырмастан айтты, айыбын мойынлау, оны жою ушын гуресу совет жасларыныңг енг жақсы қаснети. Ол буннан блай тағы-да бзинг енг алдағы оқушыларымыздыңг бри бола алды. Бұған Мураттыңг-да кеули котерилди. Жузинде улкен шадлықтыңг белгилери жайнап кетти.

Мне бугинги сабақта тамамланды. Хамме уйлерине кайтысты. Брак, Мурат уйине келип хешқандай тныш таппады. Журеги тасып, аяғын тез-тез басып кулимлейди. Бир маҳаллери оныңг ойы алле нарсеге болинген сияқлы болды. Ол тез жуынып ауқатланды-да уйинен шықты. Асығыслықпенен жуырып киятыр. Жан-жағына-да карамайды.

Оныңг усы киятырғандағы ойы мектептинг кейиндеги биик ақ жай еди. Бунда Мураттыңг досты Айтбай туралы. Ол буннан бир кун бурын Муратқа рус тлинен оқу ктап тауып беремен деп уаде еткен.

Айтбайдыңг уйи оныңг ойына кута узап

кеткен сияқты сезилді. Аяғын қалай тез басада сра жеткермейді.

Егер Айтбай уйінде болмаса қайтемен. Онда менинг ктапсыз қалғаным болама?—деген ой-да Муратты қинайды.

Коп ойдың ушына шықпай-ақ ол Айтбайдың уйіне жетті. Озь ойы бойыншада уйінде шғар деп шешип еді. Ойткени кеше тап усы уақытта гезлесемиз деп екеуи уаделести. „Япырмай, ол ктапқа қзығып сорлп журген басқа балаларда бар еді. Солар алып кетсе қайтемен“, деп хаупленип-те қойды. Ол усундай қархилы ойға батып княтырып, Айтбайдың уйіне келгенинде сезбей қалған еді.

Айтбай уйінде отыр екен. Озь достына силасық корсетип кутип алды. Мурат оны коргенде қуанғанынан бакырып-та жберді.— Мен кешиккеним жоқпа Айтбай?

— Жоқ, айтқан уақтында келдинг. Егер азырақ кешиккенинде ктапханаға барып ктап окуға кетейин деп атырған едим,—деді ол.

— Онда мен тез кетейин, уйге барып рус тлинен таярланажақпан, маған рус тли ктабынгды тезирек бер достым?—деді Мурат.

— Рус тли ктабым жоқ.

— Кимге бердинг?

— Жанға ғана Омар алып кетти,—деді— Айтбай оның ктапқа қзығушылығын байқайын деген пикирименен.

Мурат буннан басқа ҳеш созь айтпастан томен қарап, мунгайып отырды. Ал Айтбай болса, ол-да ҳеш сыр билдирместен отыр. Бир мақаллери козининг астыменен Муратқа қарады, оның козинен жас шғып княтырғанлығын

сезди. Айтбай буннан ары шдап отыра алмай, мырс етип кулли жберди. Ойткени озининг достынынг капа болып отырғанын анық сездиди.

— Мурат сен расынгменен капа болып отырсаңба? Мне ктап, басынгды жокары котер, кара?—деди-де ктапты оған усынды.

Куанышы койнына симаған Мурат басын жокары котерип, шақалақлап кулли қоя берди.

— Мен сени ктапка шын ықласыменен қзығама екен деп снап едим. Сенинг окуға ықласлы, ктапка қауес екенлигингди анық билдим,—деди Айтбай.

Мурат достынынг қолын кайта-кайта қсып куанып, ктапты алып уйине келди. Айнек алдына қойылған кишкене столына отырды-да, ктапларын тағыда бирқатар козден откерип шықты.

— Ата,—деди ол акесине қарап, — енди менинг барлық ктапларым бар, рус тлинен-де ктабым бар. Тез уақытта рус тлинен жақсы окуға ерсемен.

— Кута жақсы Муратжан.

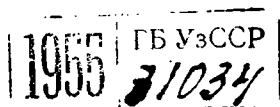
Буннан кеин Мурат кишкене столындағы қатарласқан ктапларынынг ишинен рус тли ктабын алып, еле оқымаған алдыңғы бетлериндеги таныс емес созлерди оқысам, билсем деп қзықсына баслады. Жас кеули алып ушқаныменен, гейпара тусинбеген созлери оны қинай баслады. Бул ауҳалды сезген атасы:

— Сен ҳазир билмегенинге ренжиме балам,—деди ол.—Оқытушынг саған баринде уйретеди, баринде тусиндиреди.

— Ата,—деди Мурат озь оқытушысының атын еситуден.—Мен тез уақытлардан кейин сизлерге рус тлинде коп қзықлы қосықларды, ертеклерди оқып берип тураман!

Хазир Мурат шнында-да мектептеги енг^т отличник ҳамь тартипли оқушылардың бри болды.

Ноябрь, 1953-жыл.



МАЗМУНЫ

	беті
Балықшы жгіт	3
Қуаныш	25
Пердегүл	43
Толқында шныққан	55
Мурат	63

На каракалпакском языке

●ТЕГЕН АЙЖАНОВ

ДЖГИТ РЫБАК

Редактор Т. МАТКАРИМОВ.
Техредактор Н. В. БОРИСОВ.
Корректор Н. САПАРНИЯЗОВ.

Сдано в набор 11/VIII-1954 г. Подписано в печать
11/VIII-1955 г. РК 35700. Формат бумаги 84X108 1/32.
Объём физический лист 2,25 Условный п-л 3,69.
Учётно. изд. лист 3,6. Тираж 3000 Каракалпакское
Государственное Издательство № с.
Адрес г. Нукус, ул. К. Маркса 3, Цена 1 р. 10 коп.

Полиграфкомбинат Управления Полиграфиздата
Министерства Культуры ККАССР, заказ № 169.

ДУЗЕТУ

Бети	Қатары		Басылғаны	Дурысы
	жоқарыдан	томеннен		
17	16	—	Журегименен	Журуименен
46	8	—	болмады	болмайды

Заказ № 169